

MATE KAPOVIĆ

Filozofski fakultet, Odsjek za lingvistiku

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

mkapovic@ffzg.hr

NAGLASAK IMENICA SREDNJEG RODA U HRVATSKOM – POVIJESNI RAZVOJ

U radu se detaljno objašnjava razvoj naglasnih paradigama u deklinaciji srednjega roda od praslavenskoga do suvremenih štokavskih, čakavskih i kajkavskih govora. Razvoj se objašnjava posebno za svaku naglasnu paradigmu (*a*, *b* i *c*), a opisu se razvoja naglasnih paradigama prilaže i popis osnovnih naslijeđenih riječi s pripadajućim naglasnim paradigama i naznakom posvjedočenih promjena naglasne paradigme za pojedine riječi. Na kraju se još posebno razmatra problem naglaska lokativa jednine na *-u* u muškom i srednjem rodu.

Uvod

U ovom se članku detaljno opisuje razvoj naglaska u hrvatskim imenicama srednjega roda¹. Kreće se od rekonstruiranoga praslavenskoga sustava te se zatim po pojedinim naglasnim paradigama (*a*, *b*, *c*)² daje pregled razvoja za štokavski, čakavski i kajkavski. Na početku se razlaganja za svako od narječja daje ogledni primjer paradigme (za štokavski je to uvijek standardni hrvatski, a za čakavski i kajkavski paradigma iz kojeg arhaičnog govora³), zatim se objašnjavaju detalji razvoja od praslavenskoga do današnjih govora, a na kraju se svakog odjeljka daje popis riječi s provizorno rekonstruiranim praslavenskim naglasnim paradigama (uglavnom prema podacima ruske akcentološke škole) i shemama razvoja naglasnih paradigama u hrvatskim

¹ Ovaj rad nastavlja i koncepcijom je isti kao Kapović 2010.

² Mala se slova u kurzivu (*a*, *b*, *c*) upotrebljavaju za rekonstruirane praslavenske naglasne paradigme (n. p.), a velika (A, B, C) za odraz tih paradigama u pojedinim slavenskim jezicima/dijalektima/govorima. Dvotočka (B: , C:) označava dužinu korijena, npr. *sělo* je B, a *vino* je B: .

³ Dijalekatska je građa za kajk. i čak. uzimana iz dostupnih izvora, pri čemu je naglasak, dakako, na arhaičnijim govorima.

govorima (navode se posvjedočeni relevantni prijelazi iz jedne paradigme u drugu, duženja korijena itd.). Na kraju se članka još govori o problemu naglasna novoga lokativa jednine na *-u* ne samo u srednjem nego i u muškom rodu. Neki problemi koji se tiču srednjega roda i povezani su s razvojem u muškom (i ženskom) rodu, a koji su već obrađeni u Kapović 2010, ovdje se ponovno ne obrađuju.

Praslavenski naglasni sustav

Za kasni se praslavenski ili općeslavenski tradicionalno rekonstruiraju sljedeći prozodemi:

*^ˀ – akut ili stari akut, npr. *kǫrva (hrv. *kràva*, sln. *kráva*, češ. *kráva*, rus. *корова*, bug. *кpàва*)

*^ˁ – kratki cirkumfleks, npr. *slǫvo (hrv. *slǫvo*, sln. *slovǫ*, rus. *слово*, bug. *слòво*)

*^ˆ – dugi cirkumfleks, npr. *zǫlto (hrv. *zlâto*, sln. *zlatǫ*, češ. *zlato*, rus. *зòлото*, bug. *злâто*)

*^ˊ – kratki neoakut, npr. *bǫbъ (hrv. *bǫb*, sln. *bǫb*, slč. *bǫb*, rus. dij. *бωб*)

*^ˋ – dugi neoakut, npr. *kǫrlъ (hrv. dij. *krǫlj*, sln. *králj*, češ. *král*, slč. *král*, rus. *король*)

Često se u rekonstrukcijama javlja i znak *^ʼ što je oznaka samo za mjesto naglasaka i obično se rabi pri označavanju naglasaka na zadnjem slogu.

Stari se akut mogao javiti na bilo kojem slogu u riječi (*vǫrna, *lopáta, *vodǫ⁴), ali samo na dugom slogu (tj. na *a, *i, *u, *y, *ě, *e, *o koji su etimološki uvijek dugi te na dvoglasima tipa *VR: *ьr, *ьr, *ьl, *ьl, *er, *or, *el, *ol koji su kao dvoglasni također uvijek dugi). Tradicionalno se akut fonetski rekonstruirao kao duga uzlazna intonacija, prema slovenskom odrazu koji je uzlazan (duljina je u sln. sekundarna) i prema ruskom odrazu koji kod punoglasja ima naglasak na drugom dijelu (rus. *корова*), što se poklapa s uzlaznošću srodnoga latvijskoga *~* i pisanjem duljine na drugom dijelu dvoglasa u staropruskom. Međutim, iz dugoga je uzlaznoga naglasaka teško izvesti i hrv. kratki ^ˀ, slovačku kračinu, češku duljinu i rusku uzlaznost na punoglasju. Moguće je da je psl. akut zapravo fonetski bio nešto posve drugo, primjerice slog s prozodijском glotaliziranošću (slično danskom *stød*-u) ili nešto tomu slično.

Kratki i dugi cirkumfleksi bilježimo tradicionalno dvama posebnim znakovima, međutim jasno je da je posrijedi isti prozodem na kratkom (*e, *o, *ь, *ь) odnosno dugom slogu (vidi gore). Cirkumfleks se javljao samo na apsolutnom

⁴ Tu se često bilježi kao *vodǫ s obzirom na to da nigdje ne daje odraze kao akut u sredini riječi, tj. kratki se (usp. hrv. dij. *vodǫ*, sln. *vǫda*, češ. *voda* itd.).

početnom slogu fonetske riječi i zapravo su riječi s početnim cirkumfleksom fonološki vjerojatno bile nenaglašene. Tā se fonološka nenaglašenost fonetski ostvarivala kao silazan naglasak (njegovu silaznost potvrđuju i hrv. i sln. i rus. odrazi). Dijalektalno se u općeslavenskom javlja i neocirkumfleks (koji se u svim jezicima odražava jednako kao i stari dugi cirkumfleks) – sekundarni cirkumfleks koji se u nekim kategorijama javlja umjesto staroga akuta. Jedino je opće mjesto gdje se javlja genitiv množine tipa *kôrvъ⁵ (hrv. dij. *krâv*, sln. *krâv*, češ. *krav*), ali ni ondje nije sveslavenski (usp. rus. *коров*, a ne ***кóров*). U više se kategorija javlja samo u sln., kajk. i sjevernočak.

Kratki i dugi neoakut također se pišu dvama različitim znakovima, ali je i tu riječ o istom prozodemu na kratkim i dugim samoglasima. Neoakut se tradicionalno rekonstruira kao uzlazna intonacija na osnovi sln. (dugi uzlazni u *králj*) i rus. (*коро́ль* s naglaskom na drugom dijelu punoglasnoga odraza) te opisa hrv. dij. \sim kao uzlazne intonacije. U sumnju bi se moglo dovesti postojanje posebne, uzlazne intonacije *` na kratkim samoglasima, no, kako god bilo, *ò ima poseban odraz u slovačkom (*bôb*) i u ruskim lekinskim dijalektima (*бѡб*). Za više o praslavenskom naglasnom sustavu i njegovu odrazu u hrvatskom vidi Kapović 2008.

1. naglasna paradigma *a*

PRASLAVENSKI

	jednina		dvojina		množina
N.	*zǫrno	N.	*zǫrně	n.	*zǫrna
G.	*zǫrna	G.	*zǫrnu	g.	*zǫrnъ/zǫrnъ
D.	*zǫrnu	D.	*zǫrnoma	d.	*zǫrnomъ
A.	*zǫrno	A.	*zǫrně	a.	*zǫrna
V.	*zǫrno	V.	*zǫrně	v.	*zǫrna
L.	*zǫrně	L.	*zǫrnu	l.	*zǫrněхъ
I.	*zǫrnomъ	I.	*zǫrnoma	i.	*zǫrny

Naglasna paradigma *a* imala je u psl. stalni akut na korijenu, bilo na prvom (kao u *zǫrno) ili na drugom slogu osnove (*kopǫto). Kao i u *o*-osnovama muškog roda i *ā*-osnovama, u genitivu množine u južno- i zapadnoslavenskom javlja se neocirkumfleks.

U ruskom je psl. n. p. *a* očuvana kao naglasni tip s postojanim naglaskom na osnovi:

⁵ Neocirkumfleks ipak bilježim posebnim znakom – ^ prema ^ za obični, stari cirkumfleks. Neocirkumfleks, za razliku od staroga cirkumfleksa, ne preskače na prethodeći prijedlog ili veznik.

NA. *cúmo*, G. *cúma*, D. *cúmy*, L. *cúme*, I. *cúmo m*
 na. *cúma*, g. *cúm*, d. *cúma m*, l. *cúmax*, i. *cúma nu*

Iako se u rus. čuva i psł. obrazac u mnogim primjerima, dosta je riječi prešlo i u n. p. C, tj. dobile su pomičan naglasak, usp. rus. *дело* – n. *де.ла́* (usp. hrv. *djèla*), *лемо* – n. *лемá* (usp. hrv. *ljèta*).

ŠTOKAVSKI

jedinina		množina	
N.	<i>ljèto</i>	n.	<i>ljèta</i>
G.	<i>ljèta</i>	g.	<i>ljètā</i>
D.	<i>ljètu</i>	d.	<i>ljètima</i>
A.	<i>ljèto</i>	a.	<i>ljèta</i>
V.	<i>ljèto</i>	v.	<i>ljèta</i>
L.	<i>ljètu</i>	l.	<i>ljètima</i>
I.	<i>ljètom</i>	i.	<i>ljètima</i>

U štokavskom u n. p. A nalazimo ` kao odraz psł. akuta (kao u *zřno*) ili ` (kao u *kòpito*), kada se taj akut nalazio u sredini riječi. Kako je ` nastajao u o-osnovama srednjega roda i od staroga kratkoga cirkumfleksa (npr. u *zvòno* < *zvòno), moglo je dolaziti do miješanja tipa *zřno* i tipa *zvòno*. No izvorno u n. p. A nalazimo, dakako, ` u svim padežima osim u g. (ili ` u slučajevima kao *kòpito* < *kopìto*).

U genitivu množine javlja se neocirkumfleks – *zřnā*, a u višesložicā dolazi do pomaka – *kòpītā* (vidi Kapović 2010 za isti pomak u muškom rodu)⁶, usp. *mèdvjèdā* i *lòpātā*. Kada se ` u novoštok. nađe u sredini riječi, također se redovno u govorima mijenja u ` koje onda ostaje u sredini riječi: *ogłèdalo* – g. *ogłèdālā*. Pomak se tipa *kòpīt(ā)* može sekundarno u štok. ukloniti u nekim govorima. Usp. primjerice u nekim posavskim govorima (moji podaci): Davor *kòlìn*, *kòpīt*, ali izvorno *kòrīt*, *gòvèd*, Velika Kopanica *kolènā*, ali *kòrītā*. Da je riječ o inovaciji, vidi se po tome što ona nije dosljedno provedena u svim primjerima. Promjena se pak dosljedno sprovodi u drugim posavskim govorima – usp. npr. Siče *kòlèn*, *kòrīt*, *kòpīt*, Glogovica *kòlènā*, *kòpītā*, *kòrītā*, Dubočac *kòlènā*, *kòpītā* itd. Ivšić (1913/I: 253) veli da se u Posavini obično govori *kòrīt(ā)* itd., ali bilježi i g. *korītā*, *govèdā*. Za naglasak tipa *pīsāmā/rebārā* u n. p. B vidi Kapović 2010.

⁶ Ako je u korijenu jat, npr. *djèlo* ili *kòleno*, u stand. hrv. se u g. događa samo duljenje kratkoga jatovskoga -je-, tj. g. *djèlā*, *kòlènā*, što je analogijom prema ostalim padežima. Izvorna se situacija, s odrazom pravoga dugoga jatovskoga -ije-, vidi primjerice u govoru mostarskih pravoslavaca: g. *đijela*, *lijeta*, *mijesta*, *kòljenā* (Milas 1903: 63).

U mnogim govorima neke imenice koje izvorno pripadaju n. p. *a*, a imaju $\bar{}$, prelaze u n. p. *C*, pa tako dobivamo *br̄do* u n. p. *C* umjesto u n. p. *A*, što se onda vidi po preskakanju naglaska (*òd brda*) ili po pomičnom naglasku (n. *br̄da* umj. *br̄da*). U takvim se riječima jednostavno vidi da je riječ o sekundarnoj n. p. *C* jer na nekoć dugim slogovima ne možemo imati izvoran $\bar{}$ – da je riječ o izvornoj n. p. *c*, tu bi bio $\hat{}$. Dakle, kod riječi se tipa *br̄do* bez obzira na moguće preskakanje naglaska u nekim govorima vidi da je riječ o staroj n. p. *a* (inače bi glasila ***br̄do*⁷). Ivšić (1913/I: 158) bilježi sekundarno preskakanje u primjerima kao *ù brdo, nà grlo, ù blato, pò blatu, ù brašno, ù leto, priko leta, zà žito* itd. Usp. i u Sikerevcima⁸ (moji podaci): *nà brdo, òd brda, ù leto, pò letu, ù jutro, ìza jutra, ali u grlo, na mjesto, u žitu, u žito* (no to lako može biti sekundarno kao i *iz kòla, na mòre, od zlàta*). Prijelaz u n. p. *C* se u Posavini očituje i po novom pomičnom naglasku, a ne samo po preskakanju, usp. Ivšić (1913/I: 250–251,241): n. *brdā, blatā, žitā, li. mistī, blatī, brdī, buretī*. Baotić (1979: 186–187) sekundarnu pomičnost, uglavnom eliminiranu i u lokalnoj n. p. *C* u Kostrču, bilježi samo za *br̄do, klūpko, žito* (ali uz rjeđe oblike sa starijim korijenskim naglaskom: *brdā/br̄dā*⁹). Lako je moguće da je u nekim (ili mnogim/svim) posavskim govorima došlo čak i do potpunog prelaska imenicā s.r. iz n. p. *A* u n. p. *C* (što se onda moglo zamutiti naknadnim gubljenjem pomičnosti naglaska u n. p. *C*), no to je teško reći bez detaljnijih opisa pojedinih govora¹⁰. U svakom slučaju, u Posavini se n. p. *A* i n. p. *C* u velikoj mjeri miješaju¹¹.

Miješanje n. p. *A* i n. p. *C* događa se i u novoštok. govorima, usp. u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 100–101) *blàta, br̄da* (uz rjeđe **blàta, *br̄da*)¹² itd. Usp. u Prapatnicama (Vrgorska krajina, moji podaci) čuvanje n. p. *A* u primjerima *ù blato, nà brašno, ù čudu, n. jàta, l. ù jatīn, nà maslu, nà ralu, n. rila, nà situ, n. sīta, nà svrdlu, n. svrdla, nà sūnce, nà šilu, n. šila, ùjutru, n. jùtra, ù žitu, nà svitlo, n. svītla* (i *svītla*), poluprelazak u n. p. *C* u primjeru *mīsto* – n. *mīsta, g. mīstā*, ali *ù misto, nà misto, ù mistu*, te potpuni prelazak u n. p. *C* u primjerima *br̄do, ìza brda, òd brda, n. br̄da, g. br̄dā, gr̄lo, ù grlo* (ali i *dò grla*), *gr̄la, gr̄lā* (mn. za stoku¹³), *zr̄no, nà zrnu, n. zr̄na, g. zr̄nā*. Situacija,

⁷ Ali i **bórš̄no* i **bòrš̄no* bi dalo *br̄šno* (usp. *mūško* < **mōž̄sko* za kraćenje).

⁸ Službeni je naziv Sikirevci.

⁹ Kod imenice se pak *màslo* u Kostrču pomičnost javlja samo fakultativno u g. (*masālā* uz starije *māsālā*).

¹⁰ A također i zbog nedosljednog skakanja naglaska i ujednačavanja naglaska u paradigmi.

¹¹ U Sićama i Magić Maloj *sūnce* prelazi u n. p. *C* (usp. *nà sūncu*, Ivšić 1913/I: 153,159) iako nije jasno kako (ondje bi se očekivalo ***sūnce* duženjem ispred sonanta).

¹² Ondje se, iako rijetko, sekundarna uzlaznost (analogijom prema n. p. *C*) može javiti i u lokativu jd.: L. *blātu, br̄šnu, jātu*.

¹³ Neki govori znaju razlikovati *gr̄la* u prvom značenju i *gr̄la* u značenju 'stoka'.

dakle, može biti prilično komplicirana. Za standardni jezik usp. AG: 523, gdje se sekundarna pomičnost bilježi u primjerima *břda*, *klřpka*, *mřsla*, *vřhnja*, *řřta* (usp. i Danićić 1913: 56).

U novořtok. govorima, u kojima se u mn. sr. r. naglasak ne mijenja (*řřno* – *řřna*, ali i *řvřno* – *řvřna*), nemijenjanje naglasaka u množini lako može biti mlade prema starijoj pomičnosti (*řřna*, *řvřna*) iako je to teško dokazati (isto kao i za Posavinu). No takva je starija sekundarna pomičnost, naknadno uklonjena, po svoj prilici, mogla biti tipična samo za neke imenice izvorne n. p. *a*. Neće biti da su sve imenice n. p. *a* prešle u n. p. *C* te da je onda to poslije uklonjeno općim ujednačavanjem naglasaka u jd. i mn. (iako se ta mogućnost ne može otkloniti za pojedine govore)¹⁴. S obzirom na to da se u mnogim govorima stara razlika n. p. *A* i n. p. *C* čuva po preskakanju/prenošenju naglasaka u jednini, nije nimalo čudno ni da se ta razlika, bar djelomično (i bar u nekim govorima), čuva i u množinskim paradigmama. Ipak, treba reći da je u novořtok. za dokazivanje izvorne naglasne paradigme ipak pouzdanije preskakanje/prenošenje naglasaka, bar u nekim govorima, nego pomičnost/nepomičnost naglasaka u množini (iako i kod preskakanja/prenošenja naglasaka ima dosta inovacija).

U Posavini je dočetno *-ā* u nominativu množine “obično dugo” (Ivšić 1913/I: 249–250), usp. *klřpkā*, *řřtā*, također (moji podaci): Sikerevci *svřdlā*, *řřlā*, Siće *blātā*, Donja Bebrina *čřdā*, *jřtrā*, *řřnā*, *řřtā* itd. Ovdje je duljina, kao i u n. p. *B*, zacijelo ujednačena prema *-ā* u n. p. *C*, slično kao i u kajk. gdje je proizvela neocirkumfleks na korijenu (vidi dolje). U novořtok. govorima *-a* je u množini uvijek kratko. U slovačkom je, kao i u Posavini, također posvuda ujednačeno dugo *-ā* u nominativu mn. srednjega roda. Sasvim je moguće, možda i vjerojatno, da se poopćavanje dugoga ili kratkoga *-a* u nominativu množine sr. r. događalo vrlo rano te da je tu možda riječ i o općeslavenskim dijalektalnim razlikama.

Kod starih se *s-* i *n-*osnovā srednjega roda u řtok. u mn. uvijek ujednačava naglasak n. p. *C*, usp. *čřdřsa*, *ramřna* prema *nebřsa*, *vremřna* (u Posavini *nebesā* itd.), premda se nastavlja razlikovati *ř* *čřdu*, *nā* *rame* od *nā* *nebo*, dij. *nā* *vrijřme*. Tu je riječ o kategorijalnom ujednačavanju naglasaka, množina na *-řsa*, *-řna* uvijek ima taj naglasak bez obzira na jedninu (u kojoj naglasak može ili ne mora preskakivati i u kojoj naglasak u lokativu može biti na korijenu ili ne, vidi dolje).

¹⁴ Usp. Brabec – Hraste – Živković (1961: 64–65) razmjerno dobro očuvanu staru razdio-bu. Paradigmu tipa *dřřlo* – n. *dřřla* (*A*) ima većina starih imenica n. p. *a* (plus *křlo*, *prřso*; ovamo pripada i *břřdo* ‘tkalački stan’). Paradigmu pak tipa *přlje* – n. *přlja* (*C*) ima većina starih imenica n. p. *c* (plus *břřdo* ‘uzvisina’, *řřto*, *klřpko*, *mřslo*) iako je kratkih osnova stare n. p. *c*, koje se navode, razmjerno malo.

ČAKAVSKI (Orbanići¹⁵)

jednina		množina	
N.	<i>dělo</i>	n.	<i>děla</i>
G.	<i>děla</i>	g.	<i>l'ēt</i>
D.	<i>lētu</i>	đ.	
A.	<i>dělo</i>	a.	<i>děla</i>
L.	<i>děle</i>	l.	<i>pr'sah/pr'seh</i>
I.	<i>dělon</i>	i.	<i>lěti/lětami</i>

Kao i u štok., i u čak. se, naravno, u n. p. A javlja postojano¹⁶, osim u genitivu mn. gdje se mijenja u $\hat{}$. U višeslozicama to $\hat{}$, kao i u m. r. i u \bar{a} -osnovama, ostaje na mjestu u Sčak., dok se u Jčak. pomiče, jednako kao u štok. Usp. na Vrgadi *kòlīn*, ali u Orbanićima *gov'ēt* (štok. *kòlĕnā*, *gòvĕdā*).

Kao i u štok., s obzirom na to da i psl. stari akut i psl. kratki cirkumfleks daju¹⁷, dolazi do sekundarnog miješanja n. p. A i n. p. C, koje se odlikuje razvojem pomičnosti naglasaka u staroj n. p. A, kao i preskakanjem naglasaka. Usp. npr. na Vrgadi (Jurišić 1966: 76–77): n. *jug^oā*, *kluk^oā* 'klupka', *mist^oā* (l. *na_mistīn*, Jurišić 1973), *sunc^oā* (g. *suncōv*, također *ū_sūnce*, *nā_sūnce*, *nā_sūncu*, no *oko_sūnca*, *do_sūnca*, Jurišić 1973), *žit^oā*, *nā_brašno* (Jurišić 1973), ali *idr^oā* i *idr^oā* (g. *īdrōv*) itd. Neobično je da u Vrgadi, sudeći prema Jurišićevu zapisu, češće nalazimo korijenski naglasak u mn. u izvornoj n. p. C nego u izvornoj n. p. A, usp. mlade *pòl^oā* uz starije *pol^oā*, *slòv^oā* uz *slov^oā*, i samo *zvòn^oā* (vidi dolje). Za prelazak (ili poluprelazak) A > C usp. i u Novom Vinodolskom (Langston 2006: 169) n. *mestā*, l. *mestih* (ali n. *pòla* kod izvorne n. p. C!), *sūnce* (uz starije *sūnce*, što je pravilno od *sŕlnŕce), *nā_sūnce*, n. *sūnca*, g. *sunāc*, u Senju (Moguš 1966: 73) rjeđe varijante *letā*, *mestā* uz starije *lĕta*, *mĕsta*¹⁶, na Rabu (Kušar 1894: 8,29) *nā_mesto* (n. *mestā*, g. *mestōv*), *nā_jadro*. U govorima u kojima je pomičnost naglasaka uklonjena i u n. p. C, jasno da nema tendencije k prelasku A > C¹⁷.

Kao što u štok. vidimo razliku između novoštok. govora kod kojih je *-a* u nominativu mn. uvijek kratko i posavskih u kojima je dugo, tako i u čak. imamo u nekim govorima poopćeno kratko *-a* (npr. na Braču *jŭtra*), a u drugima dugo *-ā* (npr. na Vrgadi *īdr^oā*). U drugim se govorima čuva vjerojatno izvorna raspodjela (tj. izvornija jer je duljina toga nastavka u svakom slučaju inovacija, vidi dolje) u kojoj je *-a* dugo samo kada je naglašeno u n. p. C, usp. u Novom

¹⁵ Kalsbeek 1998: 103–104.

¹⁶ Neobično je da se *-ā*, osim u sekundarnim i rjeđim varijantama kod *letā*, *mestā*, drži u Senju još samo kod *slovā*, a ondje je takav naglasak, zanimljivo, prenesen sekundarno i u jd: *slovō*.

¹⁷ Usp. npr. za Brač Šimunović 2009: 38–39.

Vinodolskom n. *ràla* (A), *čèla*, *pīsuma* (B), *mestā* (C).

I u čak. se, kao i u štok., naglasak kod množine na *-ena* i *-esa* (stare *n-* i *s-*osnove) ujednačava, tj. u množini se ne razlikuju n. p. A i C (ipak, vidi dolje za kaljski govor), no, za razliku od štok., u kojem se jednačenje uvijek odvija prema starom obrascu n. p. C, u čak. tu ima više mogućnosti ovisno o govoru – naglasak se može ujednačiti prema n. p. C, prema n. p. A ili čak prema n. p. B, a u pojedinom govoru se mogu javljati i obje mogućnosti. Usp. u Novom Vinodolskom *brimenā* (prema n. p. C), u Dražicama (Langston 2006: 170) n. *vrīmena* (prema A ili drugim padežima), *ramēna* (prema sekundarnim padežima poput l. *vrīmēnīh* iako se ovdje javlja l. *rāmenīh*), u Orbanicima (Kalsbeek 1998) n. *ramīēna* (analogijom prema *ulīta*¹⁸ itd.) uz *rāmena*, *venīēna* uz *vēmēna*, na Hvaru (Hraste 1937: 25) *nebesā*, *čudesā*, *vrīmenā*, *ramenā* itd. Poseban je slučaj u Kalima: *vrīmēna* uz *vrīmenuā*, ali *rāmena*, gdje se, čini se, ipak čuva stara razlika n. p. C i A (vidi dolje).

KAJKAVSKI (Velika Rakovica¹⁹)

	jednina		množina
N.	<i>zřno</i>	n.	<i>zřna</i>
G.	<i>zřna</i>	g.	<i>zřni/zřn</i>
D.	<i>zřnu</i>	d.	<i>zřnam</i>
A.	<i>zřno</i>	a.	<i>zřna</i>
L.	<i>zřnu</i>	l.	<i>zřni</i>
I.	<i>zřnom</i>	i.	<i>zřni</i>

Usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 298) NAL. *měste*, G. *město*, D. *městu*, I. *městem*, na. *mīesto*, g. *mīest*, d. *mīestum*, l. *mīeste*, i. *mīesti*. U Turopolju se (Šojat 1982: 392–393) neocirkumfleks javlja u množini dvosložica (n. *lěta*, g. *lět*), ali ne i u višesložicā, osim u g. (n. *kolěna*, *korīta*, ali g. *kolēn*, *korīt*), gdje je uklonjen analogijom prema jednini²⁰. Neocirkumfleksa nema u starom nav. dvojine (*dvē lēte* prema mn. *lěta*). U Ozlju (Težak 1981: 264–265) usp. NAV. *sīto*, G. *sīta*, nav. *sīta*, g. *sīt*, li. *sīti*²¹. Kod Pergošića (Ivšić 1937: 191) l. *lieteh*, *lyeteh* /lětēh/, i. *lietmi* /lětmi/ Za osnovnu kajk. akcentuaciju (Ivšić 1936: 71) usp. nav. *lěta*, *města*,

¹⁸ Od *đlito* u n. p. C, usp. i n. *řèla* (analogijom prema n. p. B, dakako) prema *řèlo*.

¹⁹ March 1981: 259.

²⁰ Usp. i Bednju, gdje imamo očekivano *kerīte* 'korito' – n. *kerēito, ali *kelēne* 'koljeno', *pelēne* 'poljeno' i *kepīte* 'kopito' sa sekundarnim n. *kŷelēno*, *pŷelēno*, *kŷepīto* (Jedvaj 1956: 299). Tu je riječ o pomalo čudnoj analogiji prema množinama n. p. B tipa *sālo* 'sela' koje je karakterizirao neoakut i na dugim i na kratkim osnovama.

²¹ Tako ide većina starih imenica n. p. a (i stare kratke n. p. c), no u nekim je ujednačen " u svim padežima – nav. *břda*, g. *břd*, d. *břdam*, li. *břdi* (sekundarno i li. *brđi*, *brđmi*).

korîta, *kolêna*, g. *po vēsem*, li. *korîti* (*h*). Vjerojatno sekundarnim treba smatrati Rožićevo prigorjsko *šîla*, *města* bez neocirkumfleksa u nominativu mn. (Rožić 1893-4/I: 117–118).

U kajk. je situacija donekle slična kao u *o*-osnovama muškoga roda, no ne i potpuno ista. Kao i u m.r. imamo osnovnu opoziciju između " kao izravna odraza psl. starog akuta (kao u štok. i čak.) i neocirkumfleksa koji se javlja kod nekoć duga nastavka (kajk. *lěta* < *lētā). Duljina nastavka *-ā, koja je uzrokovala neocirkumfleks na korijenu u kajk., dolazi analogijom prema n. p. *c* (usp. -ā u nekim štok. i čak. govorima), te se može usporediti s onim štok. i čak. govorima (primjerice posavskim i vrgadskim) koji također imaju sekundarno dugo -ā i u n. p. B.

U lokativu jednine, za razliku od *o*-osnovā m.r. (L. *prāgu*) i *i*-osnovā (L. *rîti*), nema neocirkumfleksa (V. Rakovica *zr̃nu*, Bednja *měste*). Tu valja jednostavno zaključiti da neocirkumfleksa nema jer na novi nastavak *-u iz nekoga razloga (možda zbog utjecaja staroga *-ě koji je tu bio jači nego u m. r.) nije prenijeta duljina prema n. p. *c* kao u m. r. To nam pokazuje da je u osnovi pojave duljine nastavaka u n. p. *a* u kajk. i sln., odnosno neocirkumfleksā, analoški proces čiji rezultati nisu uvijek jednaki.

Neocirkumfleks smo u nominativu mn. već objasnili, a neocirkumfleks se javlja i u lokativu i instrumentalu mn. kao i u *o*-osnovama te u genitivu mn. kao u svim hrvatskim narječjima. Ono po čem se n. p. A u množini sr. r. razlikuje od množine m.r. u nekim kajk. govorima neocirkumfleks je u dativu množine – usp. d. *zr̃nam* u V. Rakovici i *mîestum* u Bednji. Ondje je neocirkumfleks ujednačen prema svim ostalim padežima – za razliku od m.r., gdje se neocirkumfleks javlja samo u g., l. i i., u sr. r. se još javlja i u nav., te nije ni čudo da se onda može ujednačiti i u jedinom preostalom padežu (d.) u kojem se izvorno ne bi očekivao. Izvorni se pak " , prema ^ u ostalim padežima, može vidjeti u Prigorju – d. *šîlam*, no treba reći da ondje neocirkumfleksa nema ni u n. *šîla* (što je vjerojatno sekundarno), nego samo u li. *šîli* i g. *šîl* (Rožić 1893-4/I: 117).

Donekle slično kao u štok. i čak., i u kajk. se u mn. starih *n*- i *s*-osnova na -*ena*, -*esa* ujednačava uvijek isti naglasak bez obzira na izvornu naglasnu paradigmu, no ovdje prema obrascu koji je u kajk. prevladao u n. p. B (s ujednačenim neoakutom, vidi dolje): *ramēna*, *čudēsa*. Usp. Lončarić (1996: 43) za *imēna* u osnovnoj kajk. akcentuaciji, *imēna* /imēna/ kod Pergošića (Ivšić 1937: 194), **ramēna* u Ozlju (Težak 1981: 265) itd.

Usp. u slovenskom:

NA. *lěto*, G. *lěta*, DL. *lětu*, I. *lětom*

na. *lěta*, g. *lět*, d. *lětom*, l. *lětih*, i. *lěti*

NA. dv. *lěti*, DI. dv. *lětoma*

Slovenski se slaže s kajk. po odsutnosti neocirkumfleksa u lokativu jd. (L. *lětu*) i u dvojini (sln. *lěti*, vidi gore turopoljske oblike). Kao mnogi kajk. govori, i sln. je poopćio neocirkumfleks u dativu mn. (*lětom*) prema ostalim množinskim oblicima.

n. p. A: *b'ilo*, *bl'ato* (> C), *bog'atstvo* (> B), *br'ašno* (> C), *br'atstvo* (> B), *br'eme*, *c'arstvo*, *č'ed'ilo*, *č'edo*, *č'udo*, *d'ělo*, *gov'edo*, *g'rlo* (> C), *j'anje*, *j'are*, *j'ato*, *j'edro* (i B:), *'ělo* (< B:), *j'etra*, *j'ugo*, *j'utro* (> C), *kl'upko* (> C), *kol'ěno*, *kop'ito*, *k'oplje* (i B), *kor'ito*, *k'rdo*, *l'ěto* (> C), *l'iko*, *m'aslo*, *m'ěsto* (> C), n. *n'ědra* (i B:)²², *ogled'alo*, *p'ile*, *pol'ěno* (uglavnom samo čak.²³), *pov'ěsmo*, *prol'ěće*, *ps'eto*, *p'uce*, *p'uto*, *r'alo*, *r'ame*, *r'ilo*, *r'uho*, *r'uno*, *s'alo*, *s'ěme*, *sl'ěme*, *s'idro*, *s'ito*, *st'ado*, *s'unce* (> C:), *sv'ětlo*, *sv'rdlo*, *š'ilo*, *t'ěme*, *v'ěšala* (mn.), *v'ime*, *vr'ělo*, *v'rhnje*, *zn'ame*, *zrc'alo*, *z'rno*, *žel'ězo*, *ž'ito* (> C).

Napomena: riječ može prijeći iz A u C po preskakanju – *ù_letō > ù_letō* ili po nastanku pomičnosti naglaska – n. *mjěsta > mjěsta*. Sekundarnu imobilizaciju naglaska (n. *zvòna* umjesto *zvòna*) i većinski ili potpuni nestanak preskakanja naglaska u pojedinim govorima ne brojimo ovdje kao promjenu n. p. Također kod slučajeva kao *nà_rame*, ali n. *ramèna* (zbog ujednačenog naglaska u mn.) računamo takve riječi u n. p. A.

2. naglasna paradigma *b*

PRASLAVENSKI

jednina			dvojina ²⁴		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	*seló	*gnězdó	N.	*selě	*gnězdě
G.	*selá	*gnězdá	G.	*selú	*gnězdú
D.	*selú	*gnězdú	D.	*selóma	*gnězdóma
A.	*seló	*gnězdó	A.	*selě	*gnězdě
V.	*sělo	*gnězdo	V.	*sěle	*gnězdě
L.	*selě	*gnězdě	L.	*selú	*gnězdú
I.	*selómь	*gnězdómь	I.	*selóma	*gnězdóma

²² Proizvoljno bilježimo kratko *-a* u mn. u listama. Za primjere je, koji su *pluralia tantum*, kao *vrata* i *usta* teško reći jesu li n. p. B ili C pa su označeni s *.

²³ Usp. Boryš 2007: 201–202.

²⁴ Rekonstrukcija je dvojskih naglasaka sasvim uvjetna. Nije jasno jesu li se i tu javljali oblici s naglaskom na korijenu kao u množini.

množina ²⁵		
	kratki korijen	dugi korijen
n.	*sèla/selá	*gněžda/gněždá
g.	*sèlъ	*gněždъ
d.	*selómъ/sèlomъ	*gněždómъ/gnězdomъ
a.	*sèla/selá	*gněžda/gněždá
v.	*sèla	*gněžda
l.	*sèlěxъ	*gněžděxъ
i.	*sely'/sèly	*gněždý'/gněždy

Situacija je u n. p. *b* posebno komplicirana zbog nejasne rekonstrukcije naglasaka u množini, gdje je problem što rekonstruirati – naglasak na osnovi ili na nastavku? U slavenskim jezicima/dijalektima, naime, nalazimo potvrde i za jednu i za drugu varijantu, a to stoji i za hrvatske govore. Naglasak tipa *sèla u psl. nije posve lako objasniti jer nije jasno zašto bi se tu naglasak pomicao s nastavka nakon Diboova zakona (ili zašto Diboov zakon tu uopće ne bi djelovao). U *sèlěxъ se to može lako objasniti Ivšičevim zakonom²⁶ (pomicanjem silaznoga nepočelnoga naglasaka < *selěxъ), ali za n. *sèla i za i. *sèly prvo bi trebalo pretpostaviti dužinu zadnjega sloga, koja se tu ne očekuje (od *selá, kao i od *selá, ako se pomak po Diboovu zakonu dogodio tek nakon pokrate, bi se očekivalo kratko *-a). Dužina je tu, najvjerojatnije, analogijom prema n. p. *c*, gdje nalazimo posvjedočen odraz -ā iako postanje te duljine nije ni ondje jasno (vidi dolje). Tu bi se moglo pretpostaviti *sèla ⇒ *sèlā te onda nedjelovanje Diboova zakona kao ni u *sèlěxъ (ili *mōlīte). Ako bi se pak pretpostavilo da *sèlā nastaje Ivšičevim zakonom od *selā umjesto *selá, nije baš jasno zašto bi se tu na nastavku pojavio baš neocirkumfleks (no to isto, zapravo, stoji i za hipotezu s nedjelovanjem Diboova zakona). Treba napomenuti da n. *selá, osim što može biti jedan od izvornih oblika, uvijek lako može postati analogijom prema drugim oblicima (*selò, G. *selá, d. *selómъ itd.) radi stvaranja “uobičajene” n. p. *b* – u drugim deklinacijama, naime, u n. p. *b* nije bilo naglasaka na osnovi (usp. n. *stolí, *sestry'²⁷). Možda je ulogu mogla igrati i opozicija prema naglasku n. p. *c* (*sèla prema *polá), ali nije jasno kako bi to točno moglo utjecati na korijenski naglasak u n. p. *b*²⁸.

Stang (1957: 82–83) rekonstruirao naglasak na osnovi u svima padežima

²⁵ Rekonstrukcija je n. p. *b* u množini sporna, može biti da se paradigma razlikovala u različitim slav. dijalektima.

²⁶ Ili nedjelovanjem Diboova zakona (vidi Kapović 2008: 5–6).

²⁷ Ondje je, što je možda bitno, u n. p. *c* naglasak pak bio na korijenu (n. *gōrdi, *nōgy).

²⁸ Nije baš uvjerljivo da je naglasak u n. p. *b* na korijenu samo zato da bi se razlikovao od n. p. *c* gdje je naglasak na nastavku.

množine n. p. *b* (na osnovi podudarnosti rus., sln. i hrv./srp.) te misli da je to sve analogijom prema lokativu mn., gdje se to i očekuje, dok dočetni naglasak u množini u slavenskim dijalektima smatra analogijom prema dočetnom naglasku u jd. i množinskom naglasku m. r. Jasno je da teorija prema kojoj bi cijela množina dobila naglasak na osnovi samo prema lokativu mn. i nije baš najuvjerljivija.

Prema novijim idejama moskovske akcentološke škole (Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 112) u nominativu mn. sr. r. treba, ovisno o slavenskom dijalektu i kraćini/dužini osnove (za nastavak uzimaju da je dug), rekonstruirati više mogućnosti. Tako oni rekonstruiraju četiri tipa: 1) **sèla* (kratak slog), **gnězda* (dug slog), 2) **sèla*, **gnězdà*, 3) **selà*, **gnězda*, 4) **selà*, **gnězdà*.

U ruskom je n. p. *b* odražena kao paradigma sa stalnim dočetnim naglaskom u jd. i stalnim naglaskom na osnovi u mn.:

NA. *винó*, G. *вина́*, D. *винú*, L. *винé*, I. *винóм*
na. *vína*, g. *vín*, d. *vínа.м*, l. *vínах*, i. *vínа.ми*

ŠTOKAVSKI

jedinina			množina		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>sèlo</i>	<i>gnijézdо</i>	n.	<i>sèla/sèla</i>	<i>gnijézdа</i>
G.	<i>sèla</i>	<i>gnijézdа</i>	g.	<i>sèlā/sèlā</i>	<i>gnijézdā</i>
D.	<i>sèlu</i>	<i>gnijézdу</i>	d.	<i>sèlima/sèlima</i>	<i>gnijézdima</i>
A.	<i>sèlo</i>	<i>gnijézdо</i>	a.	<i>sèla/sèla</i>	<i>gnijézdа</i>
V.	<i>sèlo</i>	<i>gnijézdо</i>	v.	<i>sèla</i>	<i>gnijézdа</i>
L.	<i>sèlu</i>	<i>gnijézdу</i>	l.	<i>sèlima/sèlima</i>	<i>gnijézdima</i>
I.	<i>sèlom</i>	<i>gnijézdом</i>	i.	<i>sèlima/sèlima</i>	<i>gnijézdima</i>

Jedinina je n. p. B u štokavskom jednostavna. Očuvan je psl. naglasak – dočetano²⁹ u arhaičnijim govorima, odnosno $\grave{}$ / $\acute{}$ u inovativnijim govorima u svim padežima.

U nominativu/akuzativu množine u slavenskom se dijalektu gotovo uvijek javlja naglasak na osnovi (*sèlā*, *pīsmā*, *vretēnā*, *propēlā*)²⁹, a nastavak *-ā* je, kao i u n. p. A i C, uvijek dug. Situacija je u novoštok. govorima nešto složenija. U gramatikama se književnoga jezika nikad ne daje naglasak tipa n. *sèla* za sve primjere, a koji će primjeri imati naglasak tipa *sèla*, a koji *sèla*

²⁹ Ivšić 1913/I: 249–250. To uglavnom potvrđuju i moji podaci iz Posavine iako ima iznimaka, usp. u Sićama *vretenā* (prema *vretenō*), a i kod Baotića (1979: 189) *rešetā*. Baotić za Kostrč bilježi i varijantu *perā* uz *pērā* (ali samo u toj imenici, : 187–188). Tu je zacijelo riječ o mladoj analogiji s n. p. C.

razlikuje se od gramatike do gramatike. To dobro predstavlja ono što se javlja u novoštok. govorima. Valja reći da je naglasak vezan za korijen u množini n. p. B u novoštok. ograničen samo na (neke) imenice kratke osnove (dok se u Posavini javlja i kod dugih osnova). Kod dugih se osnova u novoštok. govorima u pravilu javljaju samo nominativi mn. tipa *vína*, *písma*, *plátna* itd. Nastavak *-a* je u novoštok. govorima u n. p. B, kao i inače, uvijek kratak (za razliku od slavonskog dijalekta).

Daničić (1913: 55) daje naglasak tipa *sèla* za riječi *sèlo*, *bèdro*, *pèro*, *rèbro*, *sèdlo*, *stègno*. U Brabec, Hraste & Živković (1961: 65) manji se dio imenicā daje s paradigmom tipa *pèro* – n. *pèra*, a veći dio s paradigmom tipa *sèlo* – n. *sèla*. U AG (: 524) se navodi više imenicā tipa *rèbro* – n. *rèbra* (ne navodeći protuprimjerā gdje ne bi mogao ići " u množini), a za tip *rèbro* – n. *rèbra* kaže se da postaje gubitkom akcenatske opozicije jednine i množine. Što se tiče dijalekata, u Prapatnicama (Vrgorska krajina, moji podaci) javlja se isključivo tip n. *pèra*, osim što prema n. *sèla* stoji g. *sèlā*. Slično tomu, u Imotskoj se krajini (Šimundić 1971: 102) javlja samo n. *sèla* (uz *sèla*) s promjenom naglaska u množini.

Treba reći da je promjena naglaska tipa *sèla*, *sèlā*, *sèlima* u *sèla*, *sèlā*, *sèlima* prilično trivijalna i da se može lako dogoditi analogijom prema jednini (*sèlo*, *sèla*, *sèlu* ...) i prema n. p. B u drugim deklinacijama (*kòni*, *kónā*, *kònima*; *žène*, *žénā*, *žènama*), gdje nema vezivanja naglaska za korijen u množini (osim u rubnim skupinama kao što su *lònci*, ali tome odgovaraju množine poput *gòvna* u sr. r., vidi dolje). Stoga bi načelno u svim štok. govorima u kojima se javljaju bar neki tragovi stare vezanosti naglaska u množini n. p. B (pa makar i tako neznatni kao usamljeni oblik *sèlā* u Prapatnicama) trebalo pretpostaviti stari obrazac tipa *sèla*, *pèra* u množini, a oblike *sèla*, *pèra* valja smatrati inovacijama (analogijom prema jednini, tj. unutarparadigmatskim ujednačavanjem naglaska). Tako i u sustavima u kojima samo neke imenice imaju tu promjenu treba tip bez promjene smatrati inovativnim. Dakako, moguće je, pa čak i vrlo vjerojatno sudeći po dijalekatskoj građi, da je i u novoštok. govorima koji danas imaju samo tip *sèla* to zapravo inovacija te se može pretpostaviti da je većina novoštok. govora (ako ne i svi) prije imala samo tip *sèla*. Takav se tip danas čuva samo u ostacima (većim ili manjim, ovisno o govoru) potisnut utjecajem naglaska jednine i naglasnoga obrasca n. p. B u muškom i ženskom rodu. Stoga možemo zaključiti da su novoštok. govori također u starini imali samo nominative tipa *sèla*, a da su naglasci tipa *sèla* inovacija (to možda ne vrijedi za sve govore, vidi dolje za lički primjer). Time se novoštok. naglasak množine n. p. B kratkih osnova poklapa sa staroštok. posavskim.

Treba još reći i to da se u novoštok. govorima, dok se kod imenicā n. p. B s jednosložnom osnovom (kao što je *sèlo*), naglasak tipa *sèla* u mn. može naći,

takav se naglasak u višesložicama nigdje, koliko mi je poznato, ne javlja. Tako ondje imamo samo nominative tipa *vretèna*, *rešèta* (usp. posavski *vretènā*, *rešètā*). Tu također vjerojatno treba pretpostaviti oblike tipa **vretèna* za neka starija razdoblja, no za to nemamo potvrda. Naglasak je u višesložicama očito ujednačen prije nego u dvosložicama.

Što se tiče dugih osnova, u novoštok. tu, kako rekosmo, nikad nema alternacije: n. *súkna*, *plátna*, *písma* itd. Po tome se štokavski razlikuje od Posavine (gdje se i tu javlja korijenski naglasak (*pīsmā* itd.). Mogli bismo stoga pretpostaviti da novoštok. govori postaju iz psl. dijalekatskog tipa koji je imao naglaske **sèla/vīnà* (za razliku od posavskoga koji bi bio psl. tipa **sèlā/vīnā*), no tu su naglasci tipa *vīna* također mogli biti ujednačeni prema jednini (s tim da je i tu, kao u tipu *vretèna*, to ujednačavanje izvršeno do kraja). Na to bi mogao upućivati toponim *Vīna*, l. *ù Vīnīn* u Vrgorskoj krajini (moji podaci) prema normalnoj množini *vīna*, *ovīnīn*, kao i oblici tipa *nà lēdi* prema *léda* u nekim novoštok. govorima³⁰. Tendencija da se ' ujednači u svim oblicima može se vidjeti i drugdje, ne samo ovdje (usp. *ključēvā* prema *ključevi* umjesto *ključēvā*, *trésēmo* prema *trésēm* umjesto *trésēmo* itd.) pa ne bi bilo čudno što je kod dugih osnova jedninski naglasak ujednačen prije nego kod kratkih osnova. Dakako, ne smije se zanemariti ni posve realna mogućnost da novoštok. oblici (ili bar *ònī* u nekim govorima) ipak potječu od staroga tipa **vīnà*. Tip *gòvna*, koji bi na prvi pogled također mogao upućivati na starije **pīsmā* < **pīsmā* u novoštok., po svoj prilici nema veze s rečenim problemom. Znakovito je da se takav tip naglasaka javlja samo kod skupine -CC- (od starijega *-СѢ/ЬС-, pri čem je prvi -C- sonant), slično kao kod tipa *kònci* u muškom rodu. Kao i kod tipa *kònci*, i tu se može pretpostaviti utjecaj staroga obrasca s naglaskom na nestalom poluglasu koji je onda prelazio kao neoakut na prvi slog, dakle **goṽna* > **gòṽna* > *gòvna*. Ulogu je mogao imati i g. *gòvānā*. Takav se naglasak osim u množini *gòvna* (koja je jako postojana s obzirom na to da se često rabi) javlja još samo u množini *b̃r̃vna* (uz *b̃r̃vna*). Treba napomenuti i to da se tip *gòvna* čuva unatoč tome što tip *sèla* sve više nestaje.

Postavlja se pitanje, bez obzira na porijeklo naglasaka na osnovi, može li nominativ množine imati promjenu naglasaka (dakle oblike tipa *sèla*), a da pritom u ostalim padežima ima oblike tipa *sèl*? Postoje govori u kojima se naglasak na osnovi javlja samo u lokativu mn., npr. u Lici *sèla*, l. *sèlije* (Stang 1957: 83 ne misli da je to staro, no ovo bi mogao biti primjer sa starim očuvanim tipom **selà*), no čini se da nema govora koji bi imao *sèla*, a da istodobno ne bi imao

³⁰ Usp. Brozović & Ivić 1988: 19. Za takvu pojavu usp. u Prapatnicama prema toponimu *Stīla* (*plurale tantum*) lokativ *nà Stīlīn* (uz *na Stīlīn*) (Kapović 2006: 121). No naglasak je tipa **sèlěxъ* u lokativu mn. bio mogao bez problema supostojati s oblicima tipa **selà* (vidi dolje za potvrdu) tako da ovakvi oblici nisu pravi dokaz.

osnovu *sěl-* i u ostalim padežima (dakle *sělā, sělīma*)³¹. S obzirom na to da nije jasno treba li naglasak **sěl-* u svim padežima (a ne samo u n. i l.) rekonstruirati i za psl., nije posve jasno ni je li ovo lokalna inovacija ili naslijeđena vezanost naglasaka na korijenu u čitavoj množini. S obzirom na to da se naglasak vezan na korijenu u čitavoj množini javlja i u ruskom i u slovenskom (usp. opet Stang 1957: 83), mogla bi tu doista biti riječ i o općeslavenskom nasljeđu. Ipak, s obzirom da se tip n. *sědla*, d. *sedlōn* javlja u Novom (vidi dolje), moglo bi tu biti posrijedi i čisto štokavsko ujednačavanje naglasaka *sěl-* u svim padežima (s iznimkom govora tipa citiranoga iz Like) nakon kojeg je slijedilo ujednačavanje naglasaka *sěl-* u svim oblicima u mnogim govorima.

Što se tiče ostalih naglasaka u oblicima – g. *sělā* prema n. *sěla* je kao g. *mjēstā* prema n. *mjēsta* u n. p. A; g. *sělā* ima isto postanje kao *zvónā* u n. p. C i kao g. *kónjā* u muškom rodu, a dli. *sělīma* postaje jednako kao i dli. *kònjīma* u muškom rodu (vidi Kapović 2010). Za genitive tipa *sědālā* vidi također Kapović 2010.

ČAKAVSKI (*selò* – Omišalj³², *līcě*, *gnjīzlò* – Orbanići³³)

jedinina			množina		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>selò</i>	<i>līcě</i>	n.	<i>selà</i>	<i>līca</i>
G.	<i>selà</i>	<i>līcà</i>	g.	<i>sěl</i>	<i>līc/līci</i>
D.	<i>selù</i>	<i>krīlù</i> (Senj)	d.	<i>selòm</i>	
A.	<i>selò</i>	<i>gnjīzlò</i>	a.	<i>selà</i>	<i>gnjīzla</i>
L.	<i>selù</i>	<i>līcě</i>	l.	<i>sěli</i>	<i>līcah</i>
I.	<i>selòm</i>	<i>līc^uōn/līcⁱēn</i>	i.	<i>sělīh</i>	<i>līci</i>

U jednini se u čakavskom javlja očekivani dočetni naglasak u svim licima.

U množini u čakavskom imamo sljedeća tri obrasca, slično kao u štokavskom: a) naglasak na nastavku u svim oblicima – npr. Brač n. *selà/krīlà*, dli. *selīma/krīlīma*³⁵, b) naglasak na osnovi u svim oblicima – npr. Vrgada n. *pěroā*, dli. *pěrīn*³⁶, c) naglasak na kraju, osim u l. (i i.) gdje je na osnovi – npr. Brusje

³¹ Ipak, usp. u AG (: 525) *sělo* – *sěla* – *sělā* (ali *pěro* – *pěra* – *pěrā*). No, kako je riječ o stand. jeziku, to ne mora biti pouzdano, a, osim toga, u mnogim se govorima javljaju i dvojnosti n. *sěla/sěla*, g. *sělā/sělā* pa tu uvijek može biti riječ i o naknadnom miješanju i sl.

³² Vermeer 1980.

³³ Kalsbeek 1998: 103,105.

³⁴ Moguš 1966: 74.

³⁵ Šimunović 2009: 39. U nav. dosljedno se javlja dočetni naglasak, usp. i Pitve na Hvaru (moji podaci): *selò* – nav. *selā*, *čelò* – nav. *čelā*, *gnīzdò* – nav. *gnīzdā*, *però* – nav. *perā*, *caklò* – nav. *caklā*, *vīnò* – nav. *vīnā*, *rebrò* – nav. *rebrā*, *veslò* – nav. *veslā*, *stablò* – nav. *stablā*, *krīlò* – nav. *krīlā*.

³⁶ Langston 2006: 171.

n. *selä*, l. *sèlih*³⁷ (usp. i Omišalj gore). Što se tiče obrasca u kojem se naglasak na osnovi javlja samo u lokativu mn. (i instrumentalu analogijom prema lokativu), tu bi, lako moguće, mogla biti riječ o psl. tipu **selä* (naravno, zamislivo je da je i tu riječ o inovaciji, primjerice po uzoru na muški rod, gdje se isto takav naglasak na osnovi u n. p. B javlja samo u l/i., vidi Kapović 2010). Druga dva obrasca (sa stalnim naglaskom na osnovi i sa stalnim naglaskom na kraju) također mogu izravno nasljedovati po jedan od psl. tipova, s tim da naravno tip sa stalnim naglaskom na osnovi može nastati i sekundarno (poopćenjem prema n/l. ili l/i. ili sl.), dok tip sa stalnim dočelnim naglaskom može nastati uspostavljanjem uobičajene n. p. B s dočelnim naglaskom i u mn. te analogijom prema jednini. Znakovit je primjer Novoga Vinodolskoga³⁸ koji ima dvojne oblike u g. *sèdāl/sedāl*, i. *sèdli/sedli*, l. *sèdlīh/sedlīh*, ali samo naglasak na osnovi u n. *sèdla* i samo naglasak na kraju u d. *sedlōn*^{39,40}. Tā nam paradigma vjerojatno ukazuje na stariji obrazac s naglaskom na osnovi samo u na. te l. (i i.), te dočelnim naglaskom u d. (i g.)⁴¹.

Za genitive tipa *sèdāl*, *pīsām* vidi Kapović 2010. Postanak ostalih oblika (tipa g. *sēl/sēl*, l. *sēlih*, dli. *sēlīma* i sl.) odgovara istim oblicima u muškom rodu (vidi Kapović 2010).

KAJKAVSKI (Velika Rakovica⁴²)

jedinina			množina		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>selō</i>	<i>pīsmō</i>	n.	<i>sēla</i>	<i>pīsama</i>
G.	<i>selä</i>	<i>pīsmä</i>	g.	<i>sēl/sēli</i>	<i>pīsmi</i>
D.	<i>selü</i>	<i>pīsmü</i>	d.	<i>sēlam</i>	<i>pīsmam</i>
A.	<i>selō</i>	<i>pīsmō</i>	a.	<i>sēla</i>	<i>pīsama</i>
L.	<i>selü</i>	<i>pīsmü</i>	l.	<i>sēli</i>	<i>pīsmi</i>
I.	<i>selōm</i>	<i>pīsmōm</i>	i.	<i>sēli</i>	<i>pīsmi</i>

U jednini se u govorima sa starom akcentuacijom javlja naglasak na kraju u svim padežima, kao u štok. i čak.

³⁷ Prema Stang 1957: 83.

³⁸ Беличъ 1909, Langston 2006: 171.

³⁹ Usp. književni Mažuranićev naglasak (Mažuranić 1859: 37–38): nav. *sēla*, g. *sēlāh* <*sēlāh*>, l. *sēlīh*, i. *sēli*, ali d. *sēlōm*.

⁴⁰ Usp. i Grobnik sa sličnom situacijom (osim što n. ima dočelni naglasak): n. *selä*, *krīlā*, d. **selōn*, **krīlōn*, l. *selīh/sēlīh*, *krīlīh/krīlīh*, i. *selü/sēli*, *krīli*, *krīli* (Lukežić & Zubčić 2007: 83–84).

⁴¹ Naglasak je kod višeslozičā (n. *rešetā*, *vretenā*) zacijelo ujednačen prema jednini u Novom.

⁴² March 1981: 254–255.

No u množini se javlja samo naglasak na zadnjem slogu osnove i to kao dugi neoakut u svim oblicima, čak i u inače kratkim osnovama. Usp. osim V. Rakovice još i Bednju: *sālo* ‘sēla’, *vīno ‘vīna’ (Jedvaj 1956: 298–299), Prigorje: *sēla*, *ōkna*, *sēdla* (Rožić 1893-4/I: 117–119). Tome odgovara i ozaljsko *sēla* (Težak 1981: 266). Tako je i u osnovnoj kajk. akcentuaciji: *sēla*, *rēbra*, *rešēta*, *ōkna*, *jājca* (Ivšić 1936: 70,72). Tu se može pretpostaviti analoško širenje dugoga neoakuta prema izvorno dugim osnovama kao što je *vīna*, no druga je mogućnost i to da se \sim uzme kao pravilan odraz slav. kratkog neoakuta u nekim položajima (npr. u riječima strukture CVCV kao u *sēla*). U drugim primjerima (kao *nōsīš* < *nōsīšb) se pak vidi da na mjestu slav. kratkog neoakuta nalazimo i \sim u kajk. (vidi Kapović 2012.). Dugi neoakut na mjestu starog kratkog u kajk. vidimo i u primjerima kao *grōbje* (to se događa i u nekim štok. govorima, usp. u štok. starije *grōbje* i mlađe *grōbje*), li. *kōni(h)*, *vōli(h)* u *o*-osnovama m. r. (vidi Kapović 2010), u pridjevima kao *dōbri* (usp. štok. *dōbrī*), *žēnski* (usp. štok. *žēnskī*), u rednim brojevima kao *sēdmi* (usp. u štok. starije *sēdmī* i mlađe *sēdmī* < *sēdmī*) itd. Bilo da je riječ o pravilnom odrazu (bar u nekim kategorijama i okolnostima) ili o analogiji, očito je da se u kajk. na mjestu starog * \sim u najvećem broju primjera nalazi \sim . Kako god bilo, bez obzira na tu ujednak duljinu, kajk. kao da pokazuje na psl. varijantu s naglaskom na osnovi u množini n. p. *b* sr. r., međutim to nije prepouzđano jer bi se teoretski moglo raditi i o sekundarnoj naglašnosti osnove (npr. slično kao u *trēsla*, *rodīla* itd.).

Usp. u slovenskom:

NA. *ókno*, G. *ókna*, DL. *óknu*, I. *óknom*

na. *ókna*, g. *ókən*, d. *óknom*, l. *ókni*, i. *ókni*

NA. dv. *ókni*, DI. *óknoma*

Slovenski pokazuje naglasak na korijenu u cijeloj množini, pri čem se ne vidi je li to staro *ò (kao u štok/čak.) ili *ō (kao u kajk.) jer se to u sln. ne razlikuje (oboje bi dalo *ó*). Naglasak nije na osnovi u dvojini (*ókni*), slično kao što u dvojini n. p. A nema neocirkumfleksa (vidi gore). DI. dvojine *óknoma* ujednačeni su prema ostalim padežima, očekivalo bi se *oknóma. Umjesto *sēla* se u sln., analogijom prema *lēta* (A), javlja i sekundarni oblik *sēla*. Najmlađi su oblici na. *čēla* analogijom prema jd. *čēlo* ili sekundarno prema tome na. *čēla* (s otvorenim *e*) analogijom prema n. p. A.

n. p. B: *bedr'o*, *břvn'o*, *čel'o*, *čīsl'o*, *čūl'o* (i C:), *dēbl'o* (< B), *dēt'e*, *dlēt'o*, *dn'o*, *dobr'o*, *dūpl'o* ‘duplja’ (kajk.), *drūšt'v'o*, *gnēzd'o*, *govn'o*, *gūmn'o*, *jāj'c'e*, *klām'o*, *kozl'e*, *krīl'o*, *křzn'o*, *lēgl'o* (< *B), *līc'e*, *mīt'o*, *mlēk'o*, *mūd'o*, *načēl'o*, *odēl'o*, *oj'e* ‘rudo’, *okn'o*, *per'o*, *pīsm'o*, *plāt'n'o*, *plec'e*, *prāv'o* (psl. *a*), *prēl'o* (i A), *raspēl'o*, *rasūl'o*, *rebr'o*, *rešet'o*, *rūd'o*, *rūgl'o*, *sedl'o*, *sel'o*, *siroč'e*, *srebr'o*, *stabl'o* (> B:), *stakl'o*, *stegn'o*, *sūkn'o*, *tel'e*, *tl'o*, *trūpl'o*, *ūst'a** (B: /C: , psl. *b*), *ūž'e*, *vāpn'o*, *vesl'o*

(> A), *vědr'o* (A/B/B:), *vītl'o*, *vreten'o*, *věć'e*, *vīn'o*, *vlākn'o*, *zl'o*, *ždrě'o*

Imenice tipa *dijēte* svrstavamo pod n. p. B zbog vokativa jd. *dijēte*. Inače bi se *dětě, *dětēte i ostale takve imenice mogle sasvim lako svrstati i u n. p. a (sa stalnim akutom u sredini riječi).

3. naglasna paradigma c

PRASLAVENSKI

jedinina			dvojina		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	*zvòno	*zòlto	N.	*zvòně	*zòltě
G.	*zvòna	*zòlta	G.	*zvonù	*zoltù
D.	*zvònu	*zòltu	D.	*zvonomá	*zoltomá
A.	*zvòno	*zòlto	A.	*zvòně	*zòltě
V.	*zvòno	*zòlto	V.	*zvòně	*zòltě
L.	*zvòně	*zòltě	L.	*zvonù	*zoltù
I.	*zvònomъ	*zòltomъ	I.	*zvonomá	*zoltomá

množina		
	kratki korijen	dugi korijen
n.	*zvoná	*zoltá
g.	*zvònъ	*zòltъ ⁴³
d.	*zvonòmъ	*zoltòmъ ⁴⁴
a.	*zvoná	*zoltá
v.	*zvòna	*zòlta
l.	*zvoněхъ	*zoltěхъ ⁴⁵
i.	*zvoný	*zoltý

N. p. c srednjega roda ista je kao i n. p. c muškoga roda, osim nav. i NAV. dv. U nav. javlja se dočetni naglasak (nastavak *-á, tj. *-ǎ, je dominantan/visan).

U ruskom je u potpunosti očuvana psl. paradigma s čeonim naglaskom u jd. i dočetnim naglaskom u mn.:

NA. *пóле*, G. *пóля*, DL. *пóлю*, I. *пóлем*

na. *поля́*, g. *полéй*, d. *поля́м*, l. *поля́х*, i. *поля́ми*

⁴³ Od starijega *zvonь, *zoltь.

⁴⁴ Od starijega *zvonomь, *zoltomь.

⁴⁵ Od starijega *zvoněхъ, *zoltěхъ.

ŠTOKAVSKI

jednina			množina		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>zvòno</i>	<i>zlâto</i>	n.	<i>zvòna/zvòna</i>	<i>zlâta/zlâta</i>
G.	<i>zvòna</i>	<i>zlâta</i>	g.	<i>zvónā/zvónā</i>	<i>zlâtā/zlâtā</i>
D.	<i>zvònu</i>	<i>zlâtu</i>	d.	<i>zvònima/ zvònima</i>	<i>zlâtima/ zlâtima</i>
A.	<i>zvòno</i>	<i>zlâto</i>	a.	<i>zvòna/zvòna</i>	<i>zlâta/zlâta</i>
V.	<i>zvòno</i>	<i>zlâto</i>	v.	<i>zvòna</i>	<i>zlâta</i>
L.	<i>zvònu</i>	<i>zlâtu</i>	l.	<i>zvònima/ zvònima</i>	<i>zlâtima/ zlâtima</i>
I.	<i>zvònom</i>	<i>zlâtom</i>	i.	<i>zvònima/ zvònima</i>	<i>zlâtima/ zlâtima</i>

U jednini se u štok. javlja čeonu naglasak u svim padežima (uz djelomičnu iznimku lokativa). Za preskakanje naglasaka usporedi *òd_zlâta*, *ù_kolo*, *nâ_polju*, *nâ_nebu* itd. Preskakanje se, kao i inače, lakše gubi kod višeslozičā pa se govori *òd_òlova* umjesto *òd_olova* i sl.

U stand. hrv. i u nekim štok. govorima nastavak *-u* u L. nikad nije visan (*nâ_polju*, *nâ_mòru*), no u nekim se govorima javlja i visno *-u*, kao kod neživih *o*-osnovā (*na_mòru*), iako, čini se, nikada ne posve dosljedno i često samo kod dugih osnova. Nevisnost se *-u* u n. p. C u štok. može povezati s *-u* u kajk. u n. p. A koje ne izaziva neocirkumfleksnu metatoniju na prethodnom slogu (vidi gore). U oba se slučaja *-u* u sr. r. ponaša drugačije od *-u* u m. r.

Ivšić (1913/I: 248) bilježi za Posavinu *u_mésu*, *na_sínu* 'sijenu', *u_tílu*, *u_tístu*, *u_úvu*, *u_zlâtu*, ali *nâ_mòrju*. Kao što je vidljivo, takav naglasak bilježi samo za duge osnove (za primjere tipa L. *pòlju*, dakle kod kratkih osnova, kaže da ih nigdje nije čuo). Ja iz Posavine imam zabilježene sljedeće oblike: Sikerevci L. *jèzeru*, *pò_letu* (C < a), *na_ràmenu* (izvorno n. p. a), *ù_polju*, *na_mòru* (može biti i prema starijem **nâ_mòru* i **na_mòrù*), *nâ_srcu*, L. *zvònu*, ali *u_sînu* 'sijenu', L. *tîlù*, *u_tîstù*, *u_zlâtù*, Donja Bebrina *pò_nebu*, *nâ_nebu/na_nèbu*, *ùjutru* (C < a), ali *po_tílu* (nx), Babina Greda *ù_grlu* (C < a), Dubočac *nâ_brdu* (C < a), Siče *nâ_srcu*. Baotić za Kostrč u bosanskoj Posavini bilježi čeonu naglasak i u kratkim i u dugim osnovama: L. *zvònu*, *tílu* (Baotić 1979: 186), osim kod dviju imenica duge osnove: L. *sínu/sínu*, *mésu/mésu* (: 187). Na osnovi tih podataka može se zaključiti da se dočetni naglasak u L. *o*-osnova sr. r. u Posavini javlja samo kod dugih osnova, a i ondje ne nužno svugdje dosljedno. Ivšić (1913/I: 248f) spominje i Gopićeve oblike L. *imènu*, *ramènu*, *vremènu*, *plemènu*. Usp. i Budmanijev L. *jezèru* (ARj) za takav naglasak u višeslozičama.

Lokative tipa *mésu*, *zlátu* za Dubrovnik i makarsko primorje spominje i Rešetar (1900: 72). Šimundić (1971: 99,102) za Imotski i Bekiju navodi L. *blágu* i *blágu* (prema D. *blágu*), *mésu*, *sínu*, *tilu*, *úvu*, *zlátu*, sekundarno i u L. *drólju*, *lišću* (gdje nominativno⁴⁶ potječe od opet sekundarnog ~). Ondje se rjeđe javlja takav naglasak i kod kratkih osnova, npr. L. *zvònu*, sekundarno i u starim imenicama n. p. *a* kao *jàtu*, *klùpku* te kod imenicā na *-je* kao *gòžđu*, *gròžđu* (~ u nominativu tu je izvorno od kratkoga neoakuta). Takav se naglasak javlja ondje i u primjerima kao *vrimènu*, *ramènu*, *brimènu* itd. Iz Prapatnicā (Vrgorska krajina, moji podaci) imam zabilježeno: *ù prosu*, *prì polu*, *ù polu*, *pò wvu*, *nà zrnu* (izvorno n. p. *a*), *ù Jèzeru*, *nà tīlu*, ali *u crīvu* (prema *crīvo*), *na móru*.

Pitanje koje se na kraju postavlja jest je li visnost naglasaka u lokativu jednine sr. r. sekundarna (analogijom prema m. r.) ili je izvorna, tj. je li se *-u* u sr. r. od početka razlikovalo od onoga u m. r. (tj. bar u slučaju *-u* kod neživih imenica m. r.) po tome što nije bilo visno? Valja primijetiti da ima govora u kojima se u L. javlja isključivo čeon naglasak, dok govora s isključivo dočelnim naglaskom u sr. r., prema raspoloživim podacima, nema. Također, u mnogim se govorima visni nastavak javlja samo kod (nekih) dugih osnova. Čudno bi bilo da je u govorima, u kojima se visnost nastavka *-u* dobro čuva u neživom m. r., tā ista visnost tako u potpunosti nestane u sr. r., tim više što se u m. r. gotovo uvijek ujednačava naglasak L. (tj. visnost nastavka) a ne D. S obzirom na to da se posebnost toga *-u* u sr. r. vidi i u kajk., gdje u n. p. A ispred njega nema neocirkumfleksne metatonije (za razliku od m. r.), vjerojatno ipak treba pretpostaviti da su oblici poput L. *mésu* mlađi, nastali analogijom prema m. r. Za ovaj problem također vidi dolje.

Što se tiče padeža u množini, njihov je razvoj, osim nav. na *-a*, jednak razvoju *o*-osnovā m. r. (vidi Kapović 2010) s obzirom na to da su i sami ti oblici jednaki. Stoga oblike kao g. *zvõn/zvõnā*, d. **zvonõm* (Posavina *vrātõm*⁴⁶), l. *zvonīh*, i. *zvonī* (Posavina *na polī*, *nebesī*⁴⁷, *vremenī*⁴⁸) ⇒ *zvonīma* > *zvõnima* nećemo posebno objašnjavati, nego ćemo se zadržati na problematici naglasaka nav.

U štok. se, što se tiče naglasaka nav. na *-a*, javljaju dva osnovna tipa naglasaka – kratko visno *-a* u novoštokavskim govorima (npr. *zvòna* < *zvonā*) i dugo neoakutirano *-ā* (npr. *zvonā*) u staroštok. slavonskom dijalektu. U novoštok. se izvorno naglaskom razlikuje n. *zvòna* od G. *zvõna*.

Usp. npr. u Prapatnicama (Vrgorska krajina, moji podaci): *crīvo* – nav. *crīva*

⁴⁶ Ivšić 1913/I: 253.

⁴⁷ Ivšić 1913/I: 253.

⁴⁸ Uz mlade *vremenīma* (Siče, moji podaci).

(također i u starim osnovama n. p. *a*: *břda*, *gřla* ‘stoka’, *zřna*, *mřta*), *přle* – nav. *přla* (g. *přlā*), *slřvo* – nav. *slřva*⁴⁹ (g. *slřvā*), *zvřno* – nav. *zvřna* (g. *zvřnā*), ali ujednačeno *blāgo* – nav. *blāga*, *rřno* – nav. *rřna*, *rřvo* – nav. *rřva*, *třlo* – nav. *třla* (dakle stari se obrazac čuva kod kratkih osnova i kod riječi *crřvo*). Usp. u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 100–101) **zvřna* i **zvřna* (također i sekundarno kod starih n. p. *a*: *blāta*, *břda* uz rjeđe **blāta*, **břda*), kod dugih osnova također kolebanje: nav. *blāga* i *blāga* (također i g. *blāgā/blāgā*, dli. *blāgřn/blāgřn*). Usp. u Sarajevu (Šurmin 1895: 200) *mřsa* i sekundarno *gvřřđa*, ali samo s promijenjenim značenjem (“kao kolektivni supstantivi”). Za stand. naglasak usp. npr. AG (: 523) gdje se stariji obrazac daje u nizu imenicā, i kod starih imenica n. p. *c* kao *đřva*, *zvřna*, *řka*, ali i sekundarno kod imenicā kao *vřhnja*, *māsla*, *žřta*, dok se za duge osnove navodi samo *mřsa*⁵⁰.

Za *-ā* u Posavini (Ivšić 1913/I: 249–251) usp. *pořlā*, *đřvā*, *zvřnā* sekundarno kod starih imenica n. p. *a* i *brđā*, *blatā*, *klupkā*, *žřtā*. Isto i kod proširenih osnova: *nebesā*, *ušesā*, *imenā*, *pučetā*. Za duge osnove Ivšić bilježi samo *řnā* (usp. i *řnā*, *mřsā* u Šaptinovcu⁵¹, Ivšić 1907: 131)⁵². Usp. za Kostrč (Baotić 1979: 186–187) *zvřnā* te sekundarno i češće *brđā* uz rjeđe i starije *břđā*. Kratko se *-a* u Posavini javlja samo kod riječi *đřvā* u mnogim govorima iz ne posve jasnih razloga (slično i u čak. na Vrgadi, vidi dolje). Moglo bi biti da se u toj riječi, koja je česta u mn. i čiji množinski oblik zapravo funkcionira kao *plurale tantum* na neki način, čuva starije *-ā*.

Sekundarno se naglasak tipa *přlja/poljā* ujednačava prema naglasku u jd. (i možda prema naglasku n. p. A i n. p. B) u *přlja* (isto tako *přljā*, *přljima* mjesto *přljā*, *přljima*). Danas je vrlo neobičan stariji naglasak tipa *pećřva* (prema jd. *pěćřvo*) – umjesto njega se javlja ujednačeno *pěćřva*. Stara se promjenjivost ovoga tipa dosta dobro drži u primjerima *slřvo* – *slřva* i pogotovo *đřvo* – *đřva* (u oba slučaja množinski su oblici česti te se na neki način mogu percipirati i

⁴⁹ Kako se ova riječ često rabi u množini, promjenjivost se u (*slřvo* – *slřva*) može nešto jače držati nego u drugim riječima. Utjecaj oblika nav. *slřva* toliki je da u nekim govorima (često npr. u Dalmaciji) taj naglasak prelazi i na jd. pa dobivamo *slřvo* (n. p. B).

⁵⁰ Daničić (1913: 54–56) naglasak tipa C navodi za imenice *đřvo*, *zvřno* (izvorno n. p. *c*), *břdo*, *žřno*, *klřpkō*, *māslō* (izvorno n. p. *a*) te kod dugih osnova za *mřso*, *řjeno* (izvorno n. p. *c*) te sekundarno za *gvřřđe* (izvorno je-tvorba sa sekundarnim *ř*), *đřvce* (tvorba na *-ce*, stariji naglasak je *đřvce*).

⁵¹ Sve s kraćenjem duljine ispred neoakuta, koje se, zanimljivo, u Posavini više ne može naći u primjerima tipa *glāvě*.

⁵² Za duge osnove n. p. C iz Posavine imam posvjedočeno ujednačavanje prema jednini, usp. u Davoru *třlā*, Velika Kopanica *přvā*, Glogovica *mřrā*, *třlā*, Donja Bebrina *blāgā*, *mřrā*, *přvā*, *třlā*, Sikerevci *mřrā*, *přvā*. Usp. i u Kostrču (Baotić 1979: 186) *třla*, **přva*, **zlāta*, **třsta* (ujednačavanje se prema jd. događa, jasno, i kod kratkih osnova, npr. Sikerevci *slřvā* ali *zvřnā*). Rjeđe je ujednačavanje naglaska prema obrascu n. p. B, usp. u Davoru *crřvā*, Sikerevcima *crřvā* (prema *crřvo*) te u Kostrču (Baotić 1979: 187) *řnā* (vjerojatno greškom piše *řna* u članku).

kao svojevrsna *pluralia tantum*, pogotovo *drva*). Stari je sustav, u kojem su sve imenice n. p. C (dakle one koje su u jd. imale preskakanje naglasaka), u množini imale dočetan naglasak, narušen u svim govorima te stari obrazac (kao *drvo* – nav. *drva*) čuvaju samo pojedine imenice ili veće ili manje skupine imenicā, dok se u drugima ili jednači naglasak prema jednini (nav. *zvòna* umj. *zvòna*) ili u potpunosti prelaze u n. p. A (kada nestaje i preskakanja u jd.) ili rjeđe u n. p. B (ako se ujednačava stari naglasak množine, vidi dolje). Sinkronijski je opis stoga dosta kompliciran jer se preskakanje ili prenošenje naglasaka u jd. može kombinirati i s dočetnim i s početnim naglaskom u mn. te tu onda imamo više sinkronijskih A- i C-tipova⁵³.

U nekim je imenicama stare n. p. c u nekim govorima prevladao množinski naglasak, pa tako prema starijem i dijalektalnom *jāje* – nav. *jāja* i *crijēvo* – nav. *crijēva* u standardnom hrv. dobivamo mlađe *jāje* – nav. *jāja* i *crijēvo* – nav. *crijēva*. Isto tako prema stand. hrv. *slòvo* – nav. *slòva* (ujednačeno i *slòva*) dobivamo u govorima *slòvo* – nav. *slòva*.

Stari se naglasak n. p. C čuva redovno u višesložici *jèzero* – nav. *jezèra*, gdje je to *-èra* poduprto poopćenim naglaskom *-èna*, *-èsa* u primjerima kao *plemèna* (ali i *ramèna*, izvorno n. p. a), *ušèsa* (ali i *čudèsa*, izvorno n. p. a). Kod imenicā je s proširenom osnovom u mn. uvijek poopćen naglasni obrazac n. p. C (*ušèsa* = *čudèsa* iako je u jd. *nà ŭho* ali *ù čudu*). Takvo je uopćavanje izgleda obuhvatilo sve štok. i većinu čak. govora. Čini se da nema štok. govora gdje bi se takva množina starih n. p. a i n. p. c razlikovala (za čak. vidi dolje).

Nema sumnje da je očekivani odraz u ovom nastavku samo *-ã*. Tu je nedvojbeno riječ o starom akutu na nastavku, kao i u N. ž. r. (genetski je to isti ie. nastavak **-eh₂*, usp. za akut lit. *-óji* u određenim pridjevima u N. ž. r.). Stoga se neoakut u nastavku *-ã* mora tumačiti kao sekundaran iako uopće nije jasno kako je nastao. Treba reći da njegova pojava nije ograničena samo na štštok., nastavak *-ã* (uz *-ã*, ovisno o govoru, vidi dolje) vidimo često i u čak. (vidi dolje), u kajk. u n. p. A vidimo negdanje **-ã* koje je uzrokovalo cirkumfleksnu metatoniju (i može se pretpostaviti da postaje analogijom prema izvornom, poslije nestalom, **-ã* u n. p. c)⁵⁴, a u slč. je dugi nastavak *-á* poopćen u svim imenicama sr. r. Riječ je, dakle, o proširenijoj inovaciji nejasna porijekla. *Ad hoc* pretpostavka bila bi analogija *zvonà* ⇒ *zvonã* prema l. *zvoněh*, i. *zvonĩ* i eventualno g. *zvõn*, no nije jasno zašto bi došlo do takve analogije. Moguće je da

⁵³ U govorima u kojima je još živo preskakanje naglasaka, sinkronijske je tipove možda najbolje određivati prema (ne)preskakanju (tj. prenošenju) naglasaka u jd., a onda po tome određeni A i C tipovi mogu imati ili ne imati pomičnost naglasaka u paradigmama. Sinkronijski opis, dakako, ovisi o datostima pojedinoga govora.

⁵⁴ Vidi dolje za neocirkumfleks koji se javlja u nekim riječima s izvornim unutarnjim starim akutom u sln. i kajk. u trosložicama ž. r.

je do takve promjene prvo došlo u višesložicama tipa *imenã* (vidi dolje kod čak.). Kao što je napomenuto, primjer je *drvã* s kratkim -ã, koji se javlja u govorima koji inače imaju samo -ã (posavski govori i Vrgada), možda arhaizam u kojem je stariji naglasak očuvan zbog frekventnosti oblika i njegova funkcioniranja kao svojevrsnog *plurale tantum* (usp. slično tomu čuvanje starog naglaska n. p. A u riječi *svãtovi*, vidi Kapović 2010).

ČAKAVSKI (*zvòno* – Matulji⁵⁵, *têlo* – Senj⁵⁶)

jednina		množina			
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>zvòno</i>	<i>têlo</i>	n.	<i>zvòna</i>	<i>têla</i>
G.	<i>zvòna</i>	<i>têla</i>	g.	<i>zvònĩ</i>	<i>têlov</i>
D.	<i>zvònu</i>	<i>têlu</i>	d.		<i>têlin</i>
A.	<i>zvòno</i>	<i>têlo</i>	a.	<i>zvòna</i>	<i>têla</i>
V.		<i>têlo</i>	v.		<i>têla</i>
L.	<i>zvòne</i>	<i>têlu</i>	l.	<i>zvònēh</i>	<i>têlin</i>
I.	<i>zvònõn</i>	<i>têlon</i>	i.	<i>zvònĩ</i>	<i>têlin</i>

U jednini nailazimo na čeoni naglasak u svim padežima (osim u L. u nekim govorima), kao i na preskakanje naglaska ako ga u govoru ima, usp. na Vrgadi *ù_oko*, *is_poļa*, *pò_pīvo*, *iz_mōra* (Jurišić 1973), u Dračevici (Brač) *nã_nebo* (Šimunović 2009) itd.

U lokativu jednine situacija je slična kao u štok. – najčešći je čeoni naglasak, ali se javlja i naglasak na dočetnom -ũ, kao i više varijanata odjednom (usp. i Langston 2006: 169). Kao i u štok., visni je nastavak češći kod dugih osnova. Za čeoni naglasak usp. npr. u Puntu *nã_mori* (Milčetić 1895: 99), na Vrgadi *ù_oku*, *pò_oku*, *ù_mōru*, *pò_mōru*, *nã_mōru* (Jurišić 1973), u Novom Vinodolskom *nã_nebi*, *vã_poļi*, (*v*)_mōri (Беличъ 1909: 196,220,222) itd. U nekim govorima javlja se kolebanje, usp. Orlec (Houtzagers 1985): L. *zlatũ*, *jajũ*, ali *mesũ/mēsu* i *morũ/mōru/mōre*. Na Braču se (prema Šimunović 2009: 38–39), primjerice, dočetni naglasak javlja samo kod (nekih?) dugih osnova: L. *zlōtũ*, *mēsũ*, *mōrũ*, *jōjũ*⁵⁷.

Što se tiče nominativa množine, kao i u štokavskom, govori se mogu podijeliti na one koji imaju kratko množinsko -a (tj. -ã kad je riječ o starom

⁵⁵ Moji podaci.

⁵⁶ Moguš 1966: 72.

⁵⁷ To zapravo vrijedi samo za Dračevicu, u drugim mjestima na Braču ne mora biti tako. Usp. iz Pučišća (prema Domagoju Vidoviću, usmeno): L. *zlōtu*, *črīvu*, *rūnu*, *tīstu*, *drīvu*, *sīnu*, *mīsu*, *jōju*, ali *tīlu/tīlũ*, *muōrũ*. Hraste (1937: 22–23) ne spominje visnoga -ũ za Hvar.

naglasku n. p. C u nav.) i dugo množinsko -*ã* (tj. -*ã* kad je riječ o starom naglasku n. p. C u nav.), no tu postoje i razne kombinacije (-*a* ne mora uvijek biti ili kratko ili dugo) i varijacije. Primjerice, na južnodalmatinskim je otocima -*a* uvijek kratko, usp. iz Pitava (Hvar, moji podaci) *jõjã* (stari obrazac n. p. C), *slõva* (mlađi, ujednačeni obrazac n. p. C), a tako isto i u n. p. A (*mÿsta*) i n. p. B (*caklã, vinã*). U Vrgadi je -*õ* uvijek dugo (*idrõ A, cãklõ B, polõ C*), osim u primjeru *drvã* (Jurišić 1966: 76), što bi mogao biti arhaizam s očuvanim starim kratkim -*ã*, kao u Posavini (vidi gore). U Novom Vinodolskom je pak -*a* dugo samo kada je naglašeno (u n. p. C): n. *rãla* (A), *çëla, pÿsma* (B), *mestã* (C). Tako je u Beličevu opisa novljanskoga govora (Беличъ 1909), usp. kod njega nav. *vrimenã* uz varijantu *vrÿmena*, no Langston (2006: 168) bilježi za Novi i *vrimenã* i *vrÿmenã*. Potonje bi mogla biti i mlađa varijanta u Novome (analogijom prema *vretenã* i sl. u n. p. B), no možda i nije jer već i Belić bilježi *drvã* (: 221, analogijom prema mn. i N. *drvõ*) iako je ta riječ često iznimka što se tiče -*ã* umjesto -*ã* (kao i u Vrgadi i u Posavini).

Nije sporno da je u n. p. C u nav. naglasak izvorno na kraju riječi, na stranu je li on -*ã* ili -*ã* (potonje je nesumnjivo inovacija, kao što rekosmo, premda ne posve jasna). Takav se izvorni naglasak, tipa *polã* ili *polã*, kao i u štok., može ujednačiti prema jd.⁵⁸ te onda dobivamo *põlã*. Situacija je u čak. danas poprilično izmiješana, zbog različitih ujednačavanja, analoških procesa i promjena naglasnih paradigama. Na Vrgadi (Jurišić 1966: 76) stariji naglasak nalazimo u primjerima kao *polõã* (uz ujednačeno *põlõã*), no izvorni se naglasak n. p. C proširio i na mnoge izvorne osnove n. p. *a*, npr. *mistõã*. Kod dugih je osnova izvorne n. p. *a* naglasak ujednačen prema n. p. B – tako prema *pÿsmõã, krÿlõã* (B) imamo i *çrÿvõã* (prema *çrÿvo*), *jõãjõã* (prema *jõãje*). Kod višeslozičã je i imenicã s proširenom osnovom naglasak uvijek na kraju – *jezerõã, vrÿmenõã, nebesõã*, naravno i kod starih osnova n. p. *a* kao *çudesõã, ramenõã*. U Pitvama na Hvaru (moji podaci) imamo ujednačeno *zvõno* – nav. *zvõna, slõvo* – nav. *slõva*, no stari se obrazac vidi kod duge osnove *jõje* – nav. *jõjã* (ovdje se stari obrazac čuva vjerojatno jer je množinski oblik jako čest, usp. i u Visu *jõje* – *jõjã*⁵⁹), a i po prelasku starih imenica n. p. *c* u n. p. B analogijom prema množini, usp. *kolõ* – nav. *kolã* (usp. stand. hrv. *kõlo, ù_kolo*), *darvõ* – nav. *darvã* (usp. stand. hrv. *drÿvo* – nav. *drÿva*)⁶⁰. Neobičan je oblik nav. *çrÿva* prema *çrÿvo*, s obzirom na to

⁵⁸ Sekundarni naglasak tipa *põlã* bi se teoretski mogao u nekim slučajevima objašnjavati i analogijom prema n. p. A, naravno, no to ovisi od slučaja do slučaja. Na Vrgadi je, recimo, takav naglasak sasvim sigurno plod unutarparadigmatskoga ujednačavanja (dakle plod analogije prema jd.) jer je većina imenica stare n. p. *a* ionako prešla u n. p. C bar fakultativno (usp. građu u Jurišić 1966: 76).

⁵⁹ Moji podaci.

⁶⁰ Usp. i u Vrboskoj na Hvaru (Matković 2004) *kolõ, darvõ* ali *slõvo*. Na isti način nastaje i oblik *çudesõ* na Braču (Šimunović 2009).

da u n. p. B nalazimo samo tip *gn̄īzdā* (stariji obrazac *črīvo* – nav. *črīvā* za Hvar bilježi Hraste 1937: 24). Kod višesložica/proširenih osnova nalazimo, dakako, isključivo dočetni naglasak – *jezerā*, *vrimenā*, *imenā*, *ramenā*, *nebesā*, *čudesā*. U Novom Vinodolskom (Беличъ 1909: 220–222) je malo čudna situacija, u starim imenicama n. p. c nalazimo naglasak ujednačen prema jednini (nav. *pōļa*, *mōra*)⁶¹ ili prema n. p. B (nav. *jāja*), dok stari naglasak tipa n. p. c nalazimo ujednačen u imenicama proširene osnove (kao *nebesā*) i u starim imenicama n. p. a (kao nav. *mestā*). Stari se naglasak vidi u *drvā* (ne -ā!), ali tu je taj naglasak prenijet i u jd. (*drvō*). Naglaske kao što su senjsko *vrimēna* ili orlečko *telēsa* vjerojatno treba objašnjavati analogijom prema izvornom naglasku genitiva množine (Langston 2006: 169).

Zanimljiv primjer preustroja naglasaka nav. sr. r., na neki način simptomatičan za “nered” koji se tu javlja u raznim čak. i štok. dijalektima, nalazimo u Kušarovu opisu Raba (1894: 29). Ondje nalazimo dugo -ā kod svih višesložica i imenica s proširenom osnovom (u C: *brimenā*, *vrimenā*, *nebesā*, *telesā*, također i u B: *vretenā*, *rešetā*) te sekundarno u *selā* (B) i *mestā* (usp. *nā* mesto, n. p. C < n. p. a), ali i *čelā*, *perā* (B) i *drvā*, *slovā* (C). Dotični rapski primjeri možda bi mogli ukazivati na to da se -ā pojavilo prvo u višesložicama iako su primjeri nesigurni.

Kao što je već više puta spomenuto, u višesložicama i imenicama s proširenom osnovom, najčešće se ujednačava dočetni naglasak (tj. izvorni naglasak n. p. C), dakle *ramenā/ā* = *vremenā/ā*. Nešto rjeđe ujednačava se naglasak tipa *rāmena* = *vřemena* (izvorni naglasak n. p. B) ili nešto treće (tipa *vremēna* i sl.). No u većini se slučajeva stare imenice n. p. a i n. p. c više u mn. naglaskom ne razlikuju. Ipak, usp. iz Kali *rāmena* ali *vrimēna/vrimenuā* (citirano prema Langston 2006: 170)⁶² te iz Kukljice (isto na Ugljanu) *rāmena* ali *vrimenā*⁶³, što ukazuje na stariju razliku dotičnih tipova u množini.

U navedenim je početnim primjerima iz Matuljā i Senja (vidi gore) uklonjena pomičnost naglasaka u množini te je ujednačen čeonu naglasak prema jd. To se u čak., kao i u štok., često javlja. Pomičnost je naglasaka u mn., što se kosih padeža tiče jednaka onoj kod o-osnovā m. r. (vidi Kapović 2010), vidi primjerice u Kašićevim (1604: 34) oblicima i. *zlatī* (uz čeonu naglasak s mlađim

⁶¹ Usp. tu i knjiški Mažuranićev (1859: 38) naglasak *pōlje*, nav. *pōlja*, g. *pōljāh* <pōljāh>, d. *pōljēm*, l. *pōljīh*, i. *pōlji*.

⁶² Te podatke iz Kali potvrđuju i, iako ne posve isti, podaci Nikole Vuletića (usmeno), koji je od jednoga (najarhaičnijega) govornika kaljskoga zabilježio sljedeće likove: *rāmena*, *brīmena*, *šīmena*, *īmena*, ali *vrimenuā*, *plemenā* (također i *jezerā*, *nebesā*, *vretenā*). Tu se, izgleda, čuva razlika staroga tipa n. p. a i n. p. c (riječ *ime* možda također pripada staroj n. p. a, vidi dolje, pa to ne mora biti problem). Kod manje arhaičnih govornika zabilježio je i *plēmena* pa i *vřimena* (očito je riječ o opoziciji koja propada, usp. i miješanje diftonga -uā i -ā itd.).

⁶³ Mislav Benić (usmeno).

nastavcima: *Zlátima, zlátimi*), l. *Zlatih, zlati*. U čak. se kod tih oblika događa isto što i u nav., gdje se dočetni naglasak čuva (pogotovo kod višesložicā, usp. l. *nebesih* u Novom), ali se jako često on ujednačava prema jd. (Novi l. *imenih* uz *imenih*) ili prema n. p. B (Dražice l. *vrimènih*, Langston 2006: 170).

KAJKAVSKI (*kèle* ‘kolo’ – Bednja⁶⁴, *drêvo* ‘drvo’ – Velika Rakovica⁶⁵)

jednina		množina			
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>kèle</i>	<i>drêvo</i>	n.	<i>kȳelo</i> ⁶⁶	<i>drêva</i>
G.	* <i>kèlo</i>	<i>drêva</i>	g.	* <i>kȳel</i>	<i>drêvi/drêv</i>
D.	* <i>kèlu</i>	<i>drêvu</i>	d.	* <i>kȳelum</i>	<i>drêvam</i>
A.	* <i>kèle</i>	<i>drêvo</i>	a.	* <i>kȳelo</i>	<i>drêva</i>
L.	* <i>kèle</i>	<i>drêvu</i>	l.	* <i>kȳele</i>	<i>drêvi</i>
I.	* <i>kèlem</i>	<i>drêvom</i>	i.	* <i>kȳeli</i>	<i>drêvi</i>

U jednini u primjerima iz Bednje i V. Rakovice vidimo čeonu naglasak u svim oblicima. Usp. još i *tiele*, G. *tielo* iz Bednje ili *něbo*, G. *něba* iz V. Rakovice, tu nema ništa sporno. U mn. je kajkavski inovativniji od štok. i čak. jer je stari obrazac n. p. C u većini govorā u potpunosti nestao (možda slično kao što je dočetni naglasak uklonjen u infinitivima tipa *tręsti* ili u *l*-participijima tipa *dāla*), uz neke ostatke u Ozlju (vidi dolje). Stari je dočetni naglasak n. p. C u množini u kajk. zamijenjen ili naglaskom na zadnjem slogu osnove tipa n. p. B (neoakutom koji se onda javlja i na izvorno dugim i na izvorno kratkim slogovima, kao kod pridjevā tipa *nōvi*, *bōsi* i sl.) ili poopćenjem cirkumfleksa na osnovi iz jd. (proces čest i u štok. i čak.). Teško je reći što bi od tih dviju mogućnosti bilo općekajkavski, no prema drugim poopćenjima tipa n. p. B u kajk., može se pretpostaviti da su oblici tipa **pōla*, **čręva* najstariji u kajk. (zanemarimo li arhaizme tipa ozaljskih, vidi dolje), a da su oblici tipa *čręva* i sl. poopćenja naglasaka iz jd. No nije nemoguće da je u kajk. takav cirkumfleks iz jd. zamijenio stari naglasak u mn. već od samih početaka u nekim govorima.

U mn. u V. Rakovici vidimo u svim primjerima, uključujući i višesložice i proširene osnove, neoakut na kraju osnove, kao u n. p. B, usp. **vūha*, **cręva*, *imēna*, *nebęsa*, *jezęra*, *vrāta* (*plurale tantum*) itd.⁶⁷ Tu je riječ o poopće-

⁶⁴ Jedvaj 1956: 298–299. Bilježenje je malo prilagođeno, a oblici sa zvjezdicama se mogu izvesti prema Jedvajevu opisu, ali nisu izričito navedeni u članku.

⁶⁵ March 1981: 257.

⁶⁶ Oblik *kȳel* je od **kōl*-, dakle n. *kȳelo* je od **kōla*.

⁶⁷ March 1981: 255,257. Iz nekoga razloga March ne navodi paradigme kratkih osnova n.

nju obrasca n. p. B i na n. p. C koje je tipično za kajkavski. U Bednji riječ *kèle* ima specifičan naglasni obrazac i čuva stari $\hat{}$ u jd., dok druge izvorno kratke osnove sr. r. (kao *mȃrja* ‘more’, *pȃlja* ‘polje’, *prȃsa* ‘proso’, *jȃke* ‘oko’) imaju $\hat{}$ umjesto⁶⁸, poopćenjem progresivno pomaknutoga cirkumfleksa iz starijih prijedložnih veza (pojava tipična za Bednju, vidi Kapović 2008: 12). U prvim četirima primjerima (kao i u izvorno dugim osnovama kao što su *tiele* ‘tijelo’, *zlāote* ‘zlatno’, *māse* ‘meso’, *sīene* ‘sijeno’, *tīeste* ‘tijesto’) takav je $\hat{}$ poopćen i u mn., dok je u primjeru *jȃke* naglasak u množini kao i kod imenice *kèle* i kao kod izvornih dugih osnova *vȃyhe* ‘uho’, *drīeve* ‘drijevo’, *črīeve* ‘crijevo’ – neoakut: *vȃho*, *drīevo*, *jȃke*, *črīevo*. Kao što je spomenuto, lako je moguće da je ovakav naglasni tip u mn. u kajk. stariji, a da je množina $\hat{}$ iz jd. još mlađa inovacija od toga (koja se u V. Rakovici nije dogodila), no to nije strogo dokazljivo.

Turopoljski se naglasak (Šojat 1982: 392–393) slaže s većinom imenica u Bednji (no, dakako, ostaje razlika između izvorno dugih i kratkih osnova): “Dvosložne imenice s akcentom $\hat{}$ na prvom slogu nom. jd. (tip *sēno*) zadržavaju taj akcent i njegovo mjesto u svim padežima jednine i množine”. Usp. još i n. *slōva*, *drēva*, *ōka*, *vūva* (i *vūva*), *tēla*. Ipak, tip s neoakutom nalazimo u imenicama s proširenom osnovom *čudēsa*, *nebēsa*.

U Ozlju (Težak 1981: 263–267) je situacija razmjerno komplicirana, no čini se da ondje, uz inovacije, nalazimo i neke arhaizme kojih drugdje u kajk. nema. Imenice duge osnove zadržavaju $\hat{}$ u svim padežima: *vūho* – nav. *vūha* (isto i *drīvo*, *mēso*, *mōre*, *zlāto*). Imenice kratke osnove prelaze u n. p. A: *ōko* – nav. *ōka* (na bilju), *kōlo* – nav. *kōla*, *pōle* – nav. *pōla* (sve analogijom prema *sīto* – nav. *sīta*)⁶⁸. Poseban je slučaj riječ *drvo* (d. *drvam*), koja je prešla u n. p. B (usp. čak. *darvō* iz Pitava gore). Tu je oblik *drvo* < *drvō sasvim sigurno nastao prema starijoj množini *drvā i tako posredno čuva taj stari množinski naglasak n. p. C koji se inače u kajk. izgubio. Stara se pomičnost n. p. C, inače izgubljena u kajk., vidi i u l. *po_drvī*, koji se, kako Težak kaže, čuje među starijim ljudima. Trag se staroga -ā iz n. p. C, inače izgubljena u kajk., u Ozlju čuva i u nav. *nebēsa* (d. *nebēsam*), *čudēsa* koji se izvode od starijega *nebesā, *čudesā. U drugim primjerima, kao što su *imēna* i *jezēra* < *imēna, *jezēra, pak nalazimo naglasak uobičajen za kajk. govore. Trag staroga -ā u Ozlju, kojega inače u kajk. nema, nalazimo vjerojatno zato što prigorski govori i inače dijele neke osobine s čak. govovima pa su tako i ovdje očuvali neke starije osobine koje su drugdje u kajk. nestale⁶⁹.

p. C poput *poje*, *oko*, *zvono* itd.

⁶⁸ No $\hat{}$ bi i u slučaju poput *vūha* i u slučaju poput *ōka* mogao biti ne od $\hat{}$, nego i od $\tilde{}$ pa je tu onda riječ o analogiji prema n. p. B, a ne o analogiji prema jd. duge n. p. C ili prema mn. n. p. A.

⁶⁹ Rožičevo (1893-4/I: 126,128–129) *bremēna*, *nebēsa* (ili, kako on bilježi, <bremēna, ne-

Što se tiče Rožićeva opisa Prigorja (Rožić 1893-4/I: 117,119–120), imenice *pòlje* i *òko* prešle su u n. p. A (koja ondje, kod dotičnih imenica, ima $\hat{}$ samo u g. i li., usp. nav. *pòlja kao *šila*, vidi gore), slično kao u Ozlju. Imenica *kòlo* pak ima isti obrazac kao u Bednji, tj. poopćen $\tilde{}$ iz izvorne n. p. B: nav. *kòla*. Kod dugih osnova, ondje nalazimo niz imenica s nepromjenjivim $\hat{}$ u svim padežima (tako *blágo*, *rúvo*, *měsi* ‘meso’, *sěni* ‘sijeno’, *těsti* ‘tijesto’, *zlāti* ‘zlatu’, *tělo*), dok druge duge osnove (*vúvo*, *drěvo*, *crěvo*) imaju u množini neoakut: nav. *vúva*. Kao i u Bednji, oblici bi se poput *kòla* ili *vúva* mogli smatrati arhaičnijima, a oblici poput *blága i *pòla (s prelaskom u jednu od sinkronijskih n. p. A) sekundarnima s naglaskom prema jd.

Sve u svemu, možemo zaključiti da se ostatak staroga naglasaka n. p. C (*-à) u kajk. čuva u Ozlju u nekim primjerima, dok je u većini govora prebrisan neoakutom na zadnjem slogu osnove analogijom prema dugim osnovama n. p. B, što je pak zastrto u nekim govorima širenjem cirkumfleksa iz jednine (koje je moglo nastati i bez međufaze s neoakutom).

Usp. u slovenskom:

NA. *mesô*, G. *mesâ*, DL. *měsu*, I. *měsom*

na. *pòlja*, g. *pòlj*, d. *pòljem*, l. *pòljih*, i. *pòlji*

NA. dv. *pòlji*, DL. *pòljema*

U NAG. jd. se u sln. vidi progresivni pomak cirkumfleksa, dok se u DLI. jd. poopćio naglasak iz starih prijedložnih veza (*na_měsu* < *nâ_měšě). U starijem je jeziku i tu bio cirkumfleks na kraju: D. *mesû*, L. *mesê*, I. *mesôm* (Breznik 1924: 84f). U dvije imenice nalazimo dočetni naglasak u L. – *prósu* i *srěbru* (prema *prosô* i *srebrô*)⁷⁰. Množinsko *pòlja* itd. vjerojatno postaje prema starijem *pòlja (usp. sln. na. *kòla* prema jd. *kolô* s kajk. na. *kòla* i sl.), gdje je ‘krivo interpretiran kao stari akut (usp. na. *lěta* prema *lěto*) umjesto kao stari neoakut. Eventualno bi takav naglasak mogao biti i analogijom prema jd. *pòlje* (koji postaje od prijedložnih veza tipa *na_pòlje* < *nâ_pole gdje se očekuje), koje postoji uz danas zastarjelo *poljê*. Uz *pòlja* se u mn. javlja i naglasak tipa *poljâ* (danas zastarjelo) s poopćenim čeonim naglaskom iz jd. Naglasak koji odgovara kajk. *neběsa* nalazimo u sln. *neběsa*, *ušěsa*. Neoakut nalazimo i u primjerima tipa na. *črěva* (g. *črěv*, l. *črěvih* pritom postaje analogijom prema *lět*, *lětih* iz n. p. A), što opet odgovara kajk. *črěva*.

běsa>) nije relevantno jer kod njega $\tilde{}$ potječe i od staroga neoakuta i povlačenjem naglasaka na prednaglasnu dužinu, usp. kod njega *svila*, *strěla* = *žěja*, *sūša* (: 132, sve s Rožićevim <>). Usp. pak u Težakovu opisu Ozlja (1981: 259–260) *svila*, *stríla* ali *žěja*, *sūša* (usp. hrv. stand. *svila*, *strijela* ali *žěda*, *sūša*, dij. *žěda*, *sūša*).

⁷⁰ Stankiewicz 1993: 57. Riječ *srebrô* je u sln. sekundarno postala n. p. C (usp. hrv. *srěbro*, n. p. B).

n. p. c: 'blāgo, 'brdo (< *A), 'crēvo (> B:), 'drēvo (izvorno s-osnova), 'drvo (> B u čak.), 'jāje (> B:), 'jezero, 'kljūse (i B:)⁷¹, 'ime (i A, psl. *a/c*⁷²), 'jelīto/olīto 'crijevo' (i A – ol'ito, samo čak.⁷³), 'kolo (> B u čak., psl. *d*) (izvorno s-osnova), 'klēšt'a (i B:), 'križ'a (i B:), 'mēso, 'more (> C:)⁷⁴, 'nebo (psl. *d?*), 'oko (psl. *d*) (izvorno s-osnova), 'olovo, 'pecīvo, 'pīvo, 'pleme (i B-C/B), n. plūc'a (i B:), 'polje, 'prāse, 'proso, 'sēcīvo, 'sēno, 'slovo (> B, psl. *d*) (izvorno s-osnova), 'sočīvo, 'srce (> A)⁷⁵, 'tēlo, 'tēsto, 'ūho (> C⁷⁶, psl. *d*) (izvorno s-osnova), 'vrēm'e (i 'vrēme)⁷⁷, 'vrāt'a* (i B:), 'zlāto, 'zvono, 'ždrēbe.

⁷¹ Usp. u Posavini – Babina Greda *kljūse* – *kljūseta*, Siče *kljūse* – *kljūseta*, Dubočac *kljūse* – *kljūseta*.

⁷² Tradicionalno se, zbog izvornoga jera u prvom slogu, automatski rekonstruira *j̄mę (n. p. c, iako je i položaj naglasaka u N. n. p. c donekle sporan, vidi dolje), no Rusi rekonstruiraju tu *j̄mę (n. p. a), usp. npr. Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 31,210 (na osnovi stbug. građe). S time bi se slagalo i hrv. *imenovati* (usp. još i *ù_jme* 'u ime', *pò_imenu* u Prapatnicama u Vrgorskoj krajini), a etimološki bi se takav naglasak objašnjavao izvođenjem korijena iz ie. *h₁neh₃m̄ umjesto iz *h₁nom̄, tj. u slučaju slav. iz praznine *h₁nh₃m- umjesto *h₁nm- (rekonstrukcija je toga korijena u praie. notorno sporna). Rusi istu stvar pretpostavljaju i za psl. *j̄mę, gdje "stari akut na kratkom slogu" uspostavljaju, osim po slavenskoj građi, u usp. s akutom u lit. *jūngas* (usp. ie. *(H)jugom). Za kritiku rekonstrukcije psl. *j̄mę (n. p. a) s obzirom na sln. usp. Pronk 2009: 103–104 (ipak nije isključeno da je riječ *j̄mę mogla dosta rano sekundarno prijeći u n. p. c u nekim slav. dij.).

⁷³ Usp. Borys 2007: 137–139.

⁷⁴ Usp. Kapović 2005a: 59f. Prvi je, ipak, duljinu u *mōre* kao utjecaj talijanskoga <māre> objasnio Kušar (1894: 31).

⁷⁵ Usp. Kapović 2005b.

⁷⁶ Usp. Kapović 2003: 66f.

⁷⁷ Kod starih n-osnova sr. r. sporan je naglasak N. u n. p. c, tj. sporno je je li tu naglasak bio čelan (*v̄rme) ili dočetan (*vermē). Usp. za to hrv. dij. *vrijēme* i hrv. stand. *vrijēme* (sve to prema složenici *něvrijēme* i prema odnosu *vrijēme* – *nā_vrijēme* u nekim govorima). U hrv. se, osim kod *vrijēme*, dočetan naglasak vidi još i u dij. *plēme* (usp. u Prapatnicama *plēme*, G. *plēmēna* – Šimundić 1971: 104 navodi *plēme* i L. *plēmēnu*), no tu je možda riječ o izvornoj n. p. b (usp. Дыбо 2000: 42 i Pronk 2009: 103). Naglasak tipa *vrijēme* nije ograničen samo na štok. (u čak. je uglavnom samo *vrīme*), usp. u Velikoj Rakovici (March 1981: 255) *vrēmę* (isti se tip naglasaka vidi i u njegovu *ždrēbę*, G. *ždrēbeta*, ali u Bednji (Jedvaj 1956: 298) *vrīema*. Ruska akcentološka škola (npr. Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 30–31) odnos *vrijēme* – *nā_vrijēme* tumače, uz neke druge slav. oblike, fenomenom tzv. "novih ortotona" (pomicanjem iktusa u nekim slav. dijalektima na recisivni akut u dvosložicama, što bi objašnjavalo odnos *vermē – *nā vermę). Iz toga proizlazi i to da rekonstruiraju čeonu naglasak u N. (dakle *v̄rme) kao izvoran (usp. npr. Дыбо 2000: 42). Za raspravu o naglasku n-osnovā sr. r. iz perspektive nizozemske akcentološke škole usp. Pronk 2009.

Naglasak novoga lokativa jednine na *-u* u *o*-osnovama muškog i srednjeg roda

Ovdje ćemo ukratko sažeti akcentološka pitanja vezana uz nastavak *-u* u lokativu jednine *o*-osnovā muškoga i srednjega roda. Taj je padež u praslavenskom imao nastavak **-ě* (koji postaje o izvornoga indoeuropskoga nastavka **-oy*), a u hrvatskim ga dijalektima, kao i u drugim slavenskim jezicima, ovisno o govoru, u većoj ili manjoj mjeri, zamjenjuje nastavak **-u* preuzet iz starih *u*-osnova (*u*-osnove su kao posebna deklinacije nestale u svim slav. jezicima, ali su mnogi padežni nastavci iz te deklinacije inkorporirani u deklinaciju *o*-osnovā). No postojala je bitna razlika između nastavka L. **-ě* (*o*-osnove) i **-u* (*u*-osnove). Nastavak **-ě* bio je recesivan (–, nevisan), dok je nastavak **-u* bio dominantan (+, visan)⁷⁸, što je značilo da je u n. p. *c* lokativ jd. *o*-osnova ima čeonī, a lokativ jd. *u*-osnova dočetni naglasak. Tu se, jasno, onda javlja i problem pri unošenju novoga nastavka u *o*-osnove – čuva li on stari naglasak *o*-osnova (koji imaju i svi drugi padeži u jd.) ili zajedno s novim nastavkom dolazi i njegov naglasak? U štok. i čak. to je bitno za naglasak u n. p. C, no u kajk. to utječe (preko novoga cirkumfleksa) i na naglasak u n. p. A. Pokazalo se da je uvođenje novoga nastavka bilo poprilično složeno s obzirom na naglasak te je naglasak ovisio o više faktora, ne posve isto u različitim govorima – ponajprije o rodu (muški rod se uglavnom ne ponaša isto kao srednji) i o kategoriji (ne)živosti (kod muškoga roda imenice za živo i za neživo ne ponašaju se isto). Naravno, izvorna raspodjela može i nerijetko jest zastrta kasnijim promjenama i jednačenjima. Treba još napomenuti da se upravo po (ograničenoj) visnosti novoga *-u* u L. *o*-osnovā zna da je tu riječ o preuzimanju staroga nastavka *u*-osnovā, a ne o analogiji s dativom jd. Dativ jd. *o*-osnovā je, naime, imao nastavak *-u*, međutim taj je nastavak bio recesivan (–), tj. nije bio naglašen u n. p. *c* (D. **gōrdu*), od čega onda nastaje kasnija razlika u hrv. (D. *grādu*, L. *grādū*/*grādu*).

U kajk. se u L. n. p. A javlja neocirkumfleks (L. *prāgu*), što ukazuje na staru duljinu nastavka **-ū*, pri čem je duljinu najlakše objasniti analogijom prema dugom nastavku u n. p. *c* (dakle **pōrgū* analogijom prema **gordū*, gdje je nastavak i naglasak preuzet prema **synū*). No tu se opet javlja problem živoga i neživoga. Kako rekosmo (vidi Kapović 2010), u dijelu kajk. (npr. Bednja i V. Rakovica), kao i u sln., neocirkumfleks se javlja u svim imenicama n. p. A, bez obzira na (ne)živost (dakle, kod riječi *brat* kao i kod riječi *prag*), no u drugim kajk. govorima (npr. prigorskom dijalektu) neocirkumfleks javlja se samo u imenicama za neživo. Tu se može nagađati da prigorski dijalekt čuva starije stanje (usporedimo li naglasak u n. p. A s naglaskom u n. p. C, gdje se opreka

⁷⁸ Za dominantnost i recesivnost praslavenskih morfema, vidi Kapović 2008: 7–8.

živo/neživo vidi u više kajk. dijalekata), dok bi situacija s $\hat{}$ u svim primjerima (bez obzira na (ne)živost) bila onda sekundarna.

Što je tiče naglasaka L. u n. p. C u kajk., tu je situacija razmjerno složena. Kod kratkih se osnova može pretpostaviti da su najstariji oblici tipa *plotû* posvjedočeni sporadično u prigorskom dijalektu (vidi Kapović 2010). Tu se može pretpostaviti da su takav, dočetni, naglasak izvorno imale samo nežive imenice, no to se ne može empirijski potvrditi u građi. Što se tiče dugih osnova, tu nalazimo naglasak tipa L. *grādu* koji se izvodi iz starijega *grādû Ivšićevom retrakcijom (kao *zābāva > zābava). Unatoč tome što je neoakut ujednačen u svim primjerima u nekim govorima, kod dugih je osnova prilično izvjesno, po primjeru kajk. govora koji čuvaju razliku L. *grādu* : *sīnu*, da je dočetni naglasak tipa *grādû postojao samo kod imenicā za neživo. Stoga kao nekakve početne kajk. oblike, uz dozu nesigurnosti, možemo vjerojatno rekonstruirati L. *bōgu (živo) : *plotû (neživo) i *sīnu (živo) : *grādu < *grādû (neživo). Jasno, nije isključeno da su stvari od samoga početka bile različite u različitim dijalektima/govorima te ovo treba shvatiti uvjetno. U svakom slučaju, i u kajk. se (i sln.) vidi, iako nešto ograničenije, opreka živo/neživo kod L. *o*-osnovā muškoga roda koja se vidi i u štok. i čak.

U srednjem rodu pak, za razliku od muškoga, u kajk. u L. n. p. A. uopće nema neocirkumfleksa. To je očito povezano s time što se kod sr. r. i u L. n. p. C javlja isključivo naglasak na korijenu (za razliku od muškog roda s oblicima tipa *grādu* < *grādû i ostacima tipa *plotû*) – kako u n. p. C nema dugoga naglašenoga nastavka, tā se dužina nastavka ne može onda analogijom prenijeti ni u n. p. A gdje bi onda uzrokovala neocirkumfleks na korijenu. Čeonost je naglasaka u L. u n. p. C u kajk. (i sln.) možda dodatan argument da je i u štok. i u čak. novo *-u* u sr. r. izvorno bilo nevisno.

U štok. je kod lokativa jd. muškoga roda *o*-osnovā situacija u n. p. C jasna – imenice koje znače neživo imaju dočetni naglasak (L. *grādû*/*grādu*), a imenice koje znače živo čeonu naglasak (*ð*_ *bogu*). Tako je i u standardnom hrvatskom. Komplikacije koje se tu javljaju naknadna su ujednačavanja naglasaka prema ostalim padežima u jd. (uglavnom kod višesložicā, vidi Kapović 2010) te razlike i problemi pri određivanju (ne)živosti (primjerice, kod riječi *vrag* ili dijalektalno kod svrstavanja riječi za kukce u neživo i sl.). Kod srednjega roda imamo dijalekte u kojima je naglasak u L. uvijek na početku, kao u kajk. – tako je u stand. hrv. (*nā*_ *polju*, *ð*_ *mēsu*). U drugim dijalektima se javlja i visno *-u* (npr. L. *mēsu*, rjeđe i *pōlju*), no to je uvijek sporadično pa se može pretpostaviti da je tu riječ o kasnijoj analogiji s muškim rodnom te da je novo *-u* i u štok. izvorno bilo uvijek nevisno.

U čak. je donekle slična situacija kao u štok. u muškom rodu. Pored oblikā

sa starijim nastavkom *-ě/-i (kao *nǎ rogi*), koji imaju očekivan čeon naglasak, javlja se i mlađe *-u* koje je kod imenicā za neživo naglašeno (L. *grǎdǔ*), ali ne i kod imenicā za živo (L. *sīnu*). Pritom se čak. od štok. razlikuje po tome što na sjeveru čakavskog područja ima dosta govora s nastavkom *-u*, ali s dosljednim čeonim naglaskom. Tu se to može protumačiti ne sekundarnim ujednačavanjem prema D. i ostalim padežima (u čak. se i inače, ako se naglasak D. i L. ujednačava, ujednačava stari naglasak D., a ne L. kao što je uobičajeno u štok.), nego utjecajem čeonoga naglasaka oblikā sa starim nastavkom *-ě/-i koji je na sjeveru čak. područja očuvan puno duže nego u štok. (ili drugdje u čak.), a u mnogim se govorima čuva i dan-danas. Što se tiče srednjega roda, situacija je slična štokavskoj, najčešći je čeon naglasak (*nǎ mōru*), no u nekim se govorima javlja, ali uvijek s kolebanjima i nedosljedno, i dočetni naglasak (*na mōrǔ*). Tu se također može pretpostaviti da je dočetni naglasak posljedica analogije s muškim rodом te da je srednji rod izvorno imao nevisno *-u* u lokativu jednine.

Sad kad smo saželi naglasnu situaciju vezanu uz naglasak L. *o*-osnovā m. i sr. r. u svim trima narječjima, treba reći još nekoliko riječi o problemu živosti/neživosti. Vidjeli smo da je kod naglasaka vezanoga uz novi lokativni nastavak *-u* u muškom rodu bitna opreka po živosti/neživosti (žive imenice nemaju visan naglasak u n. p. C, nežive imaju). Opreku živost/neživost (koja se u slav. jezicima razvija u povijesno doba te se nadgrađuje nad opreku po gramatičkom rodu) u hrv. vidimo primjerice u A. jd. *o*-osnovā m. r., u kojem je A. = G. ako je riječ o imenici za živo (što je inovacija povijesno gledano), a A. = N. ako je riječ o imenici za neživo (što je povijesno gledano arhaizam). Npr. *vidim čovjeka* ali *vidim prozor*. U dijalektima se neke stvari u vezi s tim mogu i razlikovati (npr. u kajk. je u načelu A. = G. i kod imenicā za neživo), kao što se razlikuju i u drugim slav. jezicima.

Postavlja se pitanje – zašto se visnost lokativnoga nastavka *-u*⁷⁹ vezala samo uz imenice koje znače neživo u zapadnom južnoslavenskom (hrv. i sln.⁸⁰)? Na to pitanje teško je dati odgovor. Ne samo da nije jasno zašto se ta razlika razvila općenito, tj. zašto je visnost nastavka *-u* uopće povezana sa živošću/neživošću, nego nije jasno ni zašto se to povezalo baš na taj način (tj. zašto je neživost povezana s visnošću nastavka *-u*, a živost s nevisnošću). Uzme li se paradigmatički primjer starih *u*-osnova, to je riječ *sin* koja je pripadala n. p. c,

⁷⁹ U kajk., kao što vidjesmo, nije riječ samo o visnosti (dominantnosti) nastavka nego i o dužini istoga, tj. o prisutnosti/odsutnosti neocirkumfleksa u L. n. p. A. U kajk. je, dakle, opreka živost/neživost bitna i u n. p. A, a u štok. i čak. samo u n. p. C. To nije čudno jer dužina nastavka u kajk. (tj. neocirkumfleks na korijenu koji od nje proizlazi) u n. p. A postaje, po svojoj prilici, analogijom prema dužini nastavka pod naglaskom u n. p. C.

⁸⁰ Usp. sln. *mōžu* ali *brēgu*.

a isto tako i klasi živih imenica. Pa ipak prema starom *sȳnŭ, prema kojem danas imamo visni nastavak *-u*, danas imamo *sĭnu* s nevisnim *-u* jer je riječ o imenici koja znači živo. Također, nejasno je zašto se nastavak *-u* kod sr. r. ponaša različito od nastavka *-u* kod m. r., tj. zašto je u sr. r. *-u* (izvorno) uvijek nevisno. Ne samo to, nejasno je zašto se srednji rod, koji je po definiciji neživ, ponaša upravo kao živi rod kod muškoga roda (tj. ima nevisno *-u*)! Nema povijesnih dokaza o tome da je nastavak *-ě* zamijenjen u hrv. nastavkom *-u* bio i po čem drugačiji u m. r. od sr. r.⁸¹ Iako nije jasno zašto je naglašenost jednoga nastavka povezana s novorazvijajućom kategorijom (ne)živosti, riječ je svakako o jednom od zanimljivijih naglasnih fenomena.

Naglasak nominativa/akuzativa/vokativa množine srednjeg roda

Ovdje ćemo ukratko, na jednom mjestu, sažeti naglasnu problematiku vezanu uz nominativ množine sr. r. Što se tiče naglaska dotičnoga padeža, i što se tiče hrv. dijalekata i što se tiče psl., sporna nije samo n. p. *a*. U n. p. *c* nije sporno izvorno mjesto naglaska, pa ni sama izvorna psl. akcentuacija (n. *poľǎ, *męšǎ), sporan je samo način na koji se razvilo sekundarno *-ǎ umjesto *-ǎ u nekim slav. dijalektima (u dijelu čak. i štok. koji imaju *-ǎ*, posredno u kajk. i sln. u vidu neocirkumfleksa u n. p. *A* zbog pretpostavljena *-ǎ, i u slč. gdje je poopćen nastavak *-ǎ*). U n. p. *b* je, kao što rekosmo, sporno već i mjesto (ili mjesta) naglaska u samom psl. (tj. psl. dijalektima), a to se onda preslikava i na moderne hrv. (i općenito slav.) dijalekte. Osim toga, u n. p. *b* sporna je i dužina nastavka (hrv. dij. imaju *-a* i *-ǎ* u n. p. *B*, a o dužini toga nastavka moglo bi se raspravljati i u psl.).

Kao što već rekosmo, za psl. se uvjetno može rekonstruirati 4 mogućnosti: *sěla/selǎ, *gnězda/gnězdǎ, pri čemu su se u pojedinim psl. dijalektima mogle uparivati različite kombinacije (prema pretpostavci moskovske akcentološke škole, vidi gore). Takve dvostrukosti u psl. rekonstrukciji, jasno, utječu i na izvođenje oblikā u hrv. dijalektima iz njih.

U kajk. se u n. p. *A* u nav. javlja neocirkumfleks zbog starijeg dugoga nastavka *-ǎ u kojem dužina potječe, po svemu sudeći, analogijom prema sekundarnom *-ǎ u n. p. *c*. U n. p. *B* u kajk. nalazimo samo naglasak na osnovi, pri čemu je on uvijek dugi neoakut (*vĭna* ali i *sĕla*). Tu je riječ o analogiji prema dugim osnovama koja se može vidjeti i drugdje u kajk. (vidi gore). Što se tiče n. p. *C*, tu u kajk. imamo poopćen ili naglasak jednine (*vŭha*) ili naglasak n. p. *B* (*vŭha*), dok kod starih *s*-osnova u Ozlju nailazimo i na odraz staroga *-ǎ.

Što se tiče štok. naglaska u nominativu mn. srednjeg roda n. p. *B*, situacija

⁸¹ Daničić ne spominje nikakve razlike u zamjeni starijega *-ě/i* mladim *-u* što se tiče roda (Даничић 1874: 46–50).

se razlikuje u štštok. slavonskom dijalektu i u novoštštok. govorima. U slav. se dijalektu (koji ima uvijek dugo *-ā*), osim sekundarno, uvijek javlja naglasak na osnovi (*sělā, pīsmā*). U novoštštok. je drugačije. Ondje kod dugih osnova nalazimo isključivo naglasak tipa *vīna* (uz neke moguće ostatke tipa **vīna*, vidi gore), a kod kratkih osnova nalazimo i tip *sēla* i tip *sēla*, s tim da se čini da nema novoštštok. govora koji bi dosljedno u kratkih imenica n. p. B u množini imao samo tip *sēla*. Takav je tip, čini se, uvijek ograničen na određen broj imenicā (različit u različitim govorima i različitim gramatikama standardnoga jezika), a u nekim je govorima tipa *sēla* gotovo u potpunosti uklonjen (što je moderna tendencija u govorima). Čini se da se za velik broj novoštštok. govora može pretpostaviti stariji tipa *sēla* u svim primjerima, koji se onda postupno (analogijom prema naglasku jednine) uklanja. No moguće je da su neki govori (vidi gore za Liku) od početka imali tip *sēla* (tj. *selā*). Kod dugih osnova moguće je da je sadašnji tip *vīna* zapravo nastao analogijom prema starijem **vīna* < **vīna*, no moguće je da je, bar u nekim govorima, tu izvorno bilo **vīnā* (izvorni naglasak je mogao biti različit u kratkim i dugim osnovama prema rekonstrukciji ruske akcentološke škole, vidi gore). Također, u novoštštok. govorima kod višesložicā u n. p. B nalazimo samo tipa *vretēna*, dok u slav. dijalektu nalazimo i tu tip *vretēnā*.

Što se štštok. n. p. C tiče, u slav. dijalektu najstariji je naglasak dočetno *-ā* (*zvonā*), a u novoštštok. tu imamo uzlazni naglasak na prethodnom slogu (*zvonā, mésa*). Novoštštok. je **-ā* starije, a slavonsko *-ā* (koje se javlja i u nekim čak. govorima i u slč.) nije posve jasna inovacija. Takav se najstariji dočetni naglasak može ujednačiti pa se onda stari obrazac u pojedinim govorima obično čuva samo u nekim primjerima ili u nekim skupinama primjerā. Dakako, naglasak se prije ujednačava u višesložicama (*pěcīva* umjesto *pecīva*), ali se zato čuva redovno u primjeru *jezēra*, a takav je naglasak ujednačen u imenicama s proširenim osnovama na *-ēsa* i *-ēna*. Općenito u suvremenim govorima postoji tendencija uklanjanja promjenjivoga obrasca tipa *zvonō – zvonā*.

U n. p. B u čak. nalazimo i osnovni naglasak tipa *sělā* i dočetni tipa *selā*, a isto tako i kod dugih osnova (*pīsmā* i *pīsmā*). Tu opet može biti riječ o čuvanju staroga psl. tipa ili o mlađem ujednačavanju u oba slučaja (tip *selā* može biti analogijom prema jednini, a tip *sēla* analogijom prema li. iako je to manje vjerojatno). Općenito je teško reći što je starije i kako je točno nastalo jer je izgleda već u psl. postojalo više mogućnosti, a naknadno su se mogla događati razna ujednačavanja u raznim govorima na razne načine.

U n. p. C u čak. se javlja, kao i u štštok., najstariji obrazac s dočetnim naglaskom (*-ā* ili *-ā*, ovisno o govoru), koji se može zamijeniti mlađim naglaskom na osnovi (analogijom prema jd. ili drugim naglasnim paradigmama). Što se tiče nastavka *-a* valja reći da je on u nekim čak. govorima uvijek kratak, u drugima

je uvijek dug (npr. Vrgada), a u nekima je dug samo pod naglaskom (npr. u Novom Vinodolskom). U tom novljanskom tipu, dakle, imamo inovativno -ã u n. p. C, ali ono nije analogijom preneseno u druge naglasne paradigme.

Kao što je već rečeno, nema sumnje da je najstariji naglasak u nav. n. p. C bilo dočeto -ã Dugi nastavak -ã (posvjedočen u nekim štok. i čak. govorima, u slč. te posredno, preko neocirkumfleksa, i u kajk. i sln.) je sekundaran, no nije ga lako objasniti (vidi gore za neka moguća objašnjenja). Da je riječ o sekundarnom naglasku, ukazuju i primjeri čuvanja -ã (u riječi *drvã*) u govorima koji inače imaju -ã. Dugo -ã koje se pak javlja u n. p. A i n. p. B po svemu je sudeći nastalo ujednačavanjem dužine prema novom naglasku u n. p. C (situacija bez toga ujednačavanja čuva se u novljanskom govoru).

Navedena djela

- AG = BABIĆ, STJEPAN – DALIBOR BROZOVIĆ – MILAN MOGUŠ – SLAVKO PAVEŠIĆ – IVO ŠKARIĆ – STJEPKO TEŽAK 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Globus.
- BAOVIĆ, JOSIP 1979. Akcenatski sistem sela Kostrča u Bosanskoj Posavini. *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik II*, 161–267.
- БЕЛИЧЪ, А. И. 1909. Замѣтки по чакавскимъ говорамъ. *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ XIV/2*, 181–266.
- BORYŚ, WIESŁAW 2007. *Čakavske leksičke studije. Praslavensko naslijeđe u čakavskome leksičkom fondu*. Zagreb: Matica hrvatska.
- BRABEC, IVAN, – MATE HRASTE – SRETEN ŽIVKOVIĆ 1961. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BREZNIK, ANTON 1924. *Slovenska slovnica za srednje šole*. Prevalje: Družba sv. Mohorja.
- BROZOVIĆ, DALIBOR – PAVLE IVIĆ 1988. *Jezič, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: JLZ “Miroslav Krleža”.
- ДАНИЧИЪ, БУРА 1874. *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека*. Београд.
- DANIČIĆ, ĐURO 1913². *Akcenti u imenica i pridjeva*. Zagreb: JAZU.
- ДЬБО, ВЛАДИМИР А. 2000. *Морфологизированные парадигматические акцентные системы. Типология и генезис*. Том I. Москва.
- ДЬБО, ВЛАДИМИР А. – ГАЛИНА И. ЗАМЯТИНА – СЕРГЕЙ Л. НИКОЛАЕВ 1990. *Основы славянской акцентологии*. Москва: Издательство “Наука”.
- ДЬБО, ВЛАДИМИР А. – ГАЛИНА И. ЗАМЯТИНА – СЕРГЕЙ Л. НИКОЛАЕВ 1993. *Основы славянской акцентологии. Словарь*. Москва: Издательство “Наука”.

- HOUTZAGERS, H. PETER 1985. *The čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*. Amsterdam: Rodopi.
- HRASTE, MATE 1937. Čakavski dijalekat ostrva Hvara. *Biblioteka Južnoslovenskog filologa* 8, 1–55.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1907. Šaptinovačko narječje. *Rad JAZU* 168, 113–162.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1913. Današnji posavski govor. *Rad JAZU* 196 (I), 124–254. 197 (II), 9–138.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU* 48, 47–88.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1937. Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574). *Zbornik u čast A. Belića*. Beograd: Mlada Srbija, 183–195.
- JEDVAJ, JOSIP 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 279–330.
- JURIŠIĆ, BLAŽ 1966. *Rječnik govora otoka Vrgade. I dio. Uvod*. Zagreb: JAZU.
- JURIŠIĆ, BLAŽ 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II dio. Rječnik*. Zagreb: JAZU.
- KALSBECK, JANNEKE 1998. *The Čakavian Dialect of Orbančić near Žminj in Istria*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- KAPOVIĆ, MATE 2003. Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima. *Filologija* 41, 51–82.
- KAPOVIĆ, MATE 2005a. Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja). *Filologija* 44, 51–62.
- KAPOVIĆ, MATE 2005b. Naglasak praslavenske riječi *sъrdьce. *Croatica et Slavica Iadertina* I, 125–133.
- KAPOVIĆ, MATE 2006. Toponimija sela Prapatnice u Vrgorskoj krajini. *Folia onomastica Croatica* 15, 113–131.
- KAPOVIĆ, MATE 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija* 51, 1–39.
- KAPOVIĆ, MATE 2010. Naglasak o-osnova muškog roda u hrvatskom – povijesni razvoj. *Filologija* 54, 51–109.
- KAPOVIĆ, MATE 2012. The Oldest Phonetic Accentual Isoglosses in Western South Slavic. *Zbornik skupa Dani akcentologije 2011*. (uskoro).
- KAŠIĆ, BARTOL 1604. *Institutionvm lingvæ Illyricæ libri duo*, Romæ, Apud Aloysium Zannettum [pretisci: KAŠIĆ, BARTOL 2002. *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige*. Zagreb. i KAŠIĆ, BARTOL 2005. *Osnove hrvatskoga jezika*. Zagreb – Mostar].
- KUŠAR, MARCEL 1894. Rapski dijalekat. *Rad JAZU* 118, 1–54.
- LANGSTON, KEITH 2006. *Čakavian Prosody. The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*. Bloomington: Slavica.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- LUKEŽIĆ, IVA – SANJA ZUBČIĆ 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i*

- rječnik*). Rijeka: Katedra čakavskog sabora Grobnišćine.
- MARCH, WILLIAM J. 1981. Kajkavian Inflectional Morphophonemics: an Analysis of the Morphology of Dialects of Velika Rakovica, Virje, and Bednja. *Rad JAZU* 388, 237–312.
- MATKOVIĆ, DINKO 2004. *Rječnik frazema i poslovice govora Vrboske na otoku Hvaru*. Jelsa: Matica hrvatska, Ogranak Jelsa.
- MAŽURANIĆ, ANTUN 1859. *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole. Dio I. Rěčoslovje*. Zagreb. [pretisak: Mažuranić, Antun 2008. *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole. Dio I. Rěčoslovje*. Zagreb]
- MILAS, MATEJ 1903. Današnji mostarski dijalekat. *Rad JAZU* 153, 47–97.
- MILČETIĆ, IVAN 1895. Čakavština Kvarnerskih govora. *Rad JAZU* 192, 92–131.
- MOGUŠ, MILAN 1966. Današnji senjski govor. *Senjski zbornik* 2, 5–152.
- PRONK, TIJMEN 2009. The accentuation of the Slavic *n*-stems. *Stressing the Past. Papers on Baltic and Slavic Accentuation* [ur. Thomas Olander – Jenny Helena Larsson]. Amsterdam: Rodopi, 101–114.
- REŠETAR, MILAN 1900. *Die serbokroatische Betonung Südwestlicher Mundarten*. Wien: A. Hölder.
- ROŽIĆ, VATROSLAV 1893–4. Kajkavački dijalekat u Prigorju. *Rad JAZU* 115 (I), 68–136. 116 (II), 113–174. 118 (III), 55–115.
- STANG, CHRISTIAN S. 1957. *Slavonic accentuation*. Oslo: Universitetsforlaget.
- STANKIEWICZ, EDWARD 1993. *The Accentual Patterns of the Slavic Languages*. Stanford: Stanford University Press.
- ŠIMUNDIĆ, MATE 1971. *Govor Imotske krajine i Bekije*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2009². *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠOJAT, ANTUN 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 317–493.
- ŠURMIN, ĐURO 1895. Osobine današnjega sarajevskog govora. *Rad JAZU* 121, 186–209.
- TEŽAK, STJEPKO 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, 203–428.
- VERMEER, WILLEM 1980. Die Konjugation in der nordwestčakavischen Mundart Omišalj. *Studies in Slavic and general linguistics* 1, 439–472.

Accentuation of Neuter Nouns in Croatian – Historical Development

Summary

The paper thoroughly deals with the historical development of the accentual paradigms of the neuter declension in Croatian starting with Proto-Slavic and ending with modern Štokavian, Čakavian and Kajkavian dialects. The development is explained for each accentual paradigm (*a*, *b* and *c*) respectively. Apart from the description of the development of the accentual paradigms, a list of the basic inherited words with their individual accentual paradigms is provided. Additionally, the accentuation of the masculine/neuter locative singular *-u* is discussed.

Ključne riječi: hrvatski jezik, akcentuacija, naglasak, srednji rod, dijalekti

Key words: Croatian language, accentuation, accent, neuter gender, dialects